Kultūros savaitraštis „7 meno dienos“ | www.7md.lt

7md

2021 m. balandžio 23 d., penktadienis

Nr. 16 (1381) | Kaina 1,30 Eur

D*ailė* | **M***uzika* | **T***eatras* | **K***inas* | **F***otografija*

Brangūs skaitytojai!

**Kviečiame skirti 1,2 proc. savo pajamų mokesčio nepriklausomai meno kritikai.
Jei pasirinkote „7 meno dienas“, pildydami Valstybinės mokesčių inspekcijos formą FR0512, nurodykite VšĮ „7 meno dienos“ ir įmonės kodą 302725178.**

Norėdami paremti „Kino“ žurnalą, nurodykite VšĮ Žurnalas „Kinas“ ir įmonės kodą 300007987.

Reikalingą formą galima užpildyti internete Mokesčių inspekcijos tinklalapyje www.vmi.lt.

Tapkite kultūros rėmėjais!

3

Daininingko Abdono Lietuvninko šimtmečiui

4

Eimunto Nekrošiaus repeticijos

6

Petro Repšio paroda Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejuje

10

„Klajoklių žemė“

Kandidatai į geriausio filmo „Oskarą“

Kitokio gyvenimo mes neturėjome

Gražiną Drėmaitę kalbina Giedrė Jankevičiūtė

„Ach, tas sunkus amžius. Pasirodo, tai beveik visas mano gyvenimas“, – elektroniniame laiške parodos „Sunkus amžius: Vilnius, 1939–1949“ MO muziejuje kuratorei Giedrei Jankevičiūtei 2021 m. kovo 28 dieną rašė Gražina Drėmaitė. Parodos įspūdžiai pažadino Gražinos prisiminimus apie tėvų namuose vaikystėje ne kartą matytas Vlado Drėmos bendrakurses gražiąją ponią Krystyną Wróblewską ir Romanną Gintyllówną. Gražina puikiai įsidėmėjo ir pas Drėmą po karo dažnai užsukdavusį Rafaelį Chvolesą, kuris grįžęs į gimtąjį Vilnių su Raudonąja armija neberado nei namų, nei tėvų, nei kūdikio besilaukusios žmonos. Visi jie buvo nužudyti Paneriuose. Kaip ir trys iš penkių jo seserų. Elektroniniame laiške perteikti įspūdžiai tapo impulsu Gražinos ir Giedrės pokalbiui, ne tik papildančiam parodoje pristatytą pasakojimą apie „sunkaus amžiaus“ pėdsakus Vilniaus dailėje, bet ir susiejančiam jį su dabarties tikrove: iki šiol tebesančiais adresais, veidais, kasdienėje aplinkoje išlikusiais dailės kūriniais, atkeliavusiais iš to, regis, tolimo, bet vis dar, pasirodo, pakankamai gyvai juntamo laiko.

Vladas Drėma, Gražina Drėmaitė. 1939 m.

Gražina, esat ne kartą įvairiomis progomis pasakojusi ir rašiusi apie tėvų namus Vilniuje, Literatų gatvėje. Eidama pro šalį aš visada pakeliu akis į Drėmų buto langus virš dabartinio restorano „Saint Germain“. Bet jūsų gimtieji namai, jei neklystu, buvo kitame to paties namo kampe. Prašau priminti dar kartą, kur jūs visi gyvenot būtent karo metais?

Gyvenom su tėvais ir broliu, kuris gimė 1943 m., vieno kambario butuke kiemo gilumoje, toje pusėje, kur vėliau gyveno Gibavičiai. To namo adresas – Literatų g. 11. Turėjom kambarį ir virtuvę trečiame aukšte, o tualetas buvo kieme. Skalbinius džiaudavom palėpėj. Visi taip darė. Šitame butuke tėvai įsikūrė vos susituokę 1933 metais. Jį gavo iš mano mamos darbdavių – kavinės „Žaliasis Štralis“ Pilies gatvėje

Nukelta į 7 psl.

Homo obit, opera permanent

In memoriam smuikininkui Algiui Augustinui Griciui (1932–2021)

Algis Gricius

Asmeninio archyvo nuotr.

Neseniai netekome iškilios Gricių giminės atstovo, humanitarinių mokslų daktaro, profesoriaus Algio Augustino Griciaus, kuris, kaip ir jo broliai bei sesuo, daug nuveikė puoselėjant mūsų krašto kultūrą. Pradėjęs pirmuosius sąmoningo gyvenimo žingsnelius dar tarpukario Lietuvoje, vėliau patyrė Sibiro tremties speigus, išgyveno žiauraus karo baisumus, pajautė sovietinės okupacijos brutalumą. Besąlygiška tėvų nuostata – visuomet likti ištikimam savo tėvynei – tapo kertiniu gyvenimo principu, skatinančiu taurios asmenybės tapsmą.

Jau studijuodamas Lietuvos konservatorijoje A. Gricius pajuto mokslinės metodikos stygių, reikalingą auklėjant jaunąjį muzikantą. Pagrindiniu tyrinėjimo objektu pasirinkęs smuikininkų ugdymą, Jis visą gyvenimą kryptingai ir nuosekliai gvildeno šią temą. Pirmasis išsamus darbas – tai Maskvos P. Čaikovskio konservatorijoje sėkmingai apginta menotyros disertacija. Po to, vos ne kasmet, gimdavo išsamūs straipsniai, metodiniai komentarai, naujos mokymo programos, pradžiamoksliai, monografijos. Studijos Maskvos konservatorijos aspirantūroje, stažuotė Budapešto F. Liszto muzikos akademijoje ir penkerių metų darbas Juveskiulės konservatorijoje Suomijoje suteikė dėkingą progą pažinti kitų šalių pasiekimus, pajausti pasaulinį smuikavimo mokymo kontekstą. Taip po truputį pas mus radosi sava griežimo smuiku mokykla. Anais, sovietinės santvarkos laikais tai buvo nemažos reikšmės įvykis, kadangi pagaliau metodinę literatūrą galėjome skaityti gimtąja kalba, įsigalėjusį svetimžodžių žargoną išstūmė lietuviški terminų naujadarai.

Ne mažiau svarbus buvo ketinimas įgyvendinti tautinės smuiko mokyklos metmenis. Anuomet pirmąsias pamokas lydėjusius vadinamuosius spaliukų maršus ar pionierių dainas pakeitė vaiko širdutei mielesnis „Tas žvirblelis nabagėlis“ ar „Virė virė košę“ ir kt. Iki šiol vaikų muzikos mokyklose skamba A. Griciaus išmoningi eilėraštukai, padedantys kilnoti neklusnius pirštukus: „Dilo dilo ir nudilo / Dantys seno krokodilo“...

Skamba ir skambės! Kiek pradinukų, nuoširdžiai globojami A. Griciaus, žengė pirmuosius žingsnius, jau nebesuskaičiuosi. Kiek Lietuvos muzikos ir teatro akademijos bei kitų konservatorijų studentų brendo palydėti išmoningos, išimtinai Griciams būdingos minties raiškos, jau nebeatseksi. Šimtų šimtai.

Homo obit, opera permanent – žmogus išeina, darbai pasilieka. Ir dėl to, kad Lietuva įsimintina pasauliui kaip aukštos muzikinės kultūros šalis, garsėjanti simfoniniais ir kameriniais orkestrais, savo kvartetais ir atlikėjais – didžiulis profesoriaus nuopelnas. A. Gricius kaip darbšti bitutė – po lašelį, po krislelį sunešė didžiulį Lietuvos muzikinės kultūros korį.

Jurgis Dvarionas

Anonsai

Atveriami Vilniaus kongresų rūmai

Šį pavasarį Lietuvos valstybinis simfoninis orkestras, vadovaujamas meno vadovo ir vyr. dirigento Gintaro Rinkevičiaus, po ilgos pertraukos vėl atveria Vilniaus kongresų rūmų duris. Balandžio 24 d. klausytojai turės išskirtinę galimybę išgirsti žymiausių šiuolaikinių Baltijos šalių kompozitorių Pēterio Vasko, Arvo Pärto ir Felikso Bajoro kūrinius. Juos atliks ryškiausia Lietuvos smuikininkė, daugelio tarptautinių ir respublikinių konkursų laureatė Dalia Kuznecovaitė, Lietuvos valstybinio simfoninio orkestro koncertmeisteriai, smuikininkai Zbignievas Levickis ir Kristupas Keller bei maestro Gintaro Rinkevičiaus diriguojamas Lietuvos valstybinis simfoninis orkestras. Koncerto klausysis 150 žiūrovų, laikantis visų nustatytų saugumo reikalavimų.

„Baltijos šalių orkestrų festivalis – tęstinis mūsų projektas, tad džiaugiamės, kad ši tradicija nenutrūksta net per pandemiją. Tiesa, dėl saugumo reikalavimų šį kartą muzikantų iš Latvijos ir Estijos negalėjome pakviesti. Tačiau koncerto programa supažindins klausytojus su geriausiomis Baltijos šalių muzikos tradicijomis: P. Vasko, A. Pärto, F. Bajoro kūriniai atliekami visame pasaulyje“, – kalbėjo Lietuvos valstybinio simfoninio orkestro vadovas Stasys Pancekauskas.

Koncertą pradės moderniąja klasika tapęs latvių kompozitoriaus Pēterio Vasko (g. 1946) koncertas smuikui ir orkestrui „Tolima šviesa“, dedikuotas pasaulinio garso smuikininkui Gidonui Kremeriui. Smuikininkas Danielis Rowlandas rašė: „Kai pirmąkart išgirdau P. Vasko „Tolimą šviesą“, buvau pritrenktas šios išskirtinės muzikos, jos gilaus emocinio poveikio. Ji man atrodė nuostabiai paslaptinga, archajiška, didžiai dvasinga, jaudinanti ir kartu stulbinančiai virtuoziška.“ Pasak P. Vasko, didžiausią įtaką šiam kūriniui padarė G. Kremerio knyga „Akimirkos iš mano vaikystės“. Kompozitorius savo kūrinį apibūdino kaip dainą, kylančią iš tylos ir išeinančią į tylą, pilną idealizmo, meilės, kartais melancholišką, o kartais dramatišką. „Tolima šviesa“ – tai nostalgija su tragedijos prieskoniu. Vaikystės prisiminimai, žibančios žvaigždės, nutolusios per milijonus šviesmečių“, – sakė P. Vaskas. Koncerto „Tolima šviesa“ premjera įvyko 1997 m. Zalcburgo festivalyje, griežiant Gidonui Kremeriui ir „Kremerata Baltica“, diriguojamam maestro Sauliaus Sondeckio.

Arvo Pärto (g. 1935) koncertas „Tabula rasa“ dviem smuikams, fortepijonui ir orkestrui – tai kultinis muzikos kūrinys, pakeitęs visą XX a. 9-ojo dešimtmečio muzikos suvokimą ir pakvietęs klausytis bei suprasti muziką visiškai nauju būdu. Kūrinys tapo posūkio tašku ir paties A. Pärto karjeroje, atskleisdamas kompozitoriaus sukurto *tintinnabuli* stiliaus išraiškos galimybes. „Tabula rasa“ – iš senovės graikų filosofijos kilęs frazeologizmas, pažodžiui reiškiantis „švarią lentą“. A. Pärtas rašė: „Prieš ką nors sakant, gal geriau nieko nesakyti. Mano muzika iškyla tik tuomet, kai nemažai laiko praleidžiu tyloje, kai tiesiogine prasme tyliu. Man tyla reiškia Nieką, iš kurio Dievas sukūrė pasaulį. Idealiu atveju tylos pauzė yra kažkas sakralaus... Jei prie tylos prieinu su meile, tuomet gali gimti muzika.“

Baltijos šalių kompozitoriams skirtą vakarą užbaigs Felikso Bajoro (g. 1934) Simfonija-diptikas, skambantis tarsi įžanga į kompozitoriaus operą „Dievo avinėlis“. Kūrinys pasirinktas neatsitiktinai – Lietuvos valstybinis simfoninis orkestras kartu su Lietuvos nacionaliniu operos ir baleto teatru ketina kitąmet šią operą pastatyti didžiojoje scenoje. Kaip ir dauguma F. Bajoro simfoninių opusų, Simfonijos-diptiko audinys nepaprastai polifonizuotas, instrumentų partijos įsivaizduojamos lyg veikėjai – ypač personifikuoti pučiamųjų tembrai, kurių replikose galima atpažinti kompozitoriaus dainavimo manierą, kalbėsenos būdą. „Vis dėlto svarbiau būti savimi nei stengtis, kad tave suprastų“, – tvirtina nenuspėjamas, originaliais rakursais bei savitais etninės ir šiuolaikinės muzikos deriniais stebinantis F. Bajoras. Anot prof. Vytauto Landsbergio, „visi Felikso Bajoro muzikos motyvai, ritmai, garsai, štrichai kalba tarsi žodžiais, rodos, imtum juos ir išverstum“. Galbūt todėl kompozitoriaus muzika išsiskiria teatrališkumu – jos klausantis neapleidžia įspūdis, kad „kažkas vyksta“.

Lietuvos valstybinio simfoninio orkestro koncertas „Baltijos šalių orkestrų festivalis: tolima šviesa“ įvyks 2021 m. balandžio 24 d. 19 val. Vilniaus kongresų rūmuose. Bilietus platina „Tiketa“ ir „Teatrai.lt“. Tiesioginę koncerto transliaciją bus galima stebėti Lietuvos valstybinio simfoninio orkestro „Facebook“ ir „YouTube“ paskyrose.

LVSO inf.

Anonsai

„Monologai“ Vytauto Barkausko atminimui

Pernai balandžio 25-ąją netekome kompozitoriaus Vytauto Barkausko. Pagerbdama šio kūrėjo, nuoširdaus bičiulio ir ištikimo koncertų lankytojo atminimą, Lietuvos nacionalinė filharmonija šį sekmadienį kviečia prisiminti šviesaus atminimo V. Barkausko kūrybą ir paminėti kompozitoriaus mirties metines bei 90-ąsias gimimo metines. Internetu skambės koncertas „Monologai“.

Nacionalinės premijos laureatas profesorius Vytautas Barkauskas buvo vienas žymiausių ir produktyviausių šiuolaikinių lietuvių kompozitorių. Nemažai jo kūrinių atlikta tarptautiniuose festivaliuose ir koncertuose įvairiose Europos, Amerikos, Azijos šalyse, jie gyvuoja ne tik Lietuvos, bet ir žinomų užsienio šalių muzikantų – Gidono Kremerio, Lotharo Faberio, Jurijaus Bašmeto, David Geringo, Philippe'o Graffino'o, Joachimo Greinerio, „Salzburg Camerata“ ir kitų – repertuaruose.

Septintajame dešimtmetyje kompozitorius buvo tarp aktyviausių naujųjų kompozicinių technikų propaguotojų, avangardo šauklių Lietuvoje. Vėliau pasuko postmodernizmo link, dar ryškiau siekė emocionalumo, dažnai pasireiškiančio jau kūrinių pavadinimais. Jo kūryboje dera emocingumo ir racionalumo, matematinio mąstymo, logikos, komponavimo sistemų koreliavimo bruožai su efektingo koncertiškumo ir atpažįstamų žanrų idėjomis.

Barkausko muzikos kelias per pasaulį prasidėjo nuo Partitos smuikui solo (1967). Ji simboliškai skambės ir koncerte „Monologai“. Daugiau kaip prieš 50 metų inspiruota Aleksandro Livonto, išvesta į pasaulį Gidono Kremerio, šimtus kartų ji skambėjo įvairių smuikininkų repertuare visuose žemynuose.

Koncerte bus atlikti kelis dešimtmečius kurti opusai – nuo minėtos Partitos smuikui iki „Dviejų monologų“ altui solo. Į programą įtraukti ir „Monologas“ obojui solo, „Concerto piccolo“ styginiams, „Intymi kompozicija“ obojui ir styginiams bei Koncertas altui ir kameriniam orkestrui.

Barkauskui buvo itin svarbus ryšys ne tik su klausytojais, kurie šioje muzikoje visuomet atranda netikėtų posūkių ir charakterių, bet ir su atlikėjais, kurie iki šiol groja Barkausko kūrinius kaip vertingus unikaliu modernios raiškos ir žmogiškosios emocijos turiniu. „Viskas išplaukia iš kūrybinių ryšių su atlikėjais. Manau, autoriui labai svarbu, kad atlikėjas savo noru imtųsi atlikti jo kūrinį ne tik per premjerą. Pabrėžčiau man itin svarbią jungtį – atlikėjo norą konkretų kūrinį groti ir publikos norą jo klausytis. Tada ir eina kūrinys per pasaulį“, – sakė kompozitorius.

Koncertuos Lietuvos kamerinis orkestras, solistai Džeraldas Bidva (smuikas), Jurgis Juozapaitis (altas), Robertas Beinaris (obojus), diriguos ištikimas Barkausko kūrybos atlikėjas ir propaguotojas Robertas Šervenikas.

Koncerto „Monologai“ įrašą kviečiame žiūrėti balandžio 25 d., sekmadienį, 19 val. internetu *www.nationalphilharmonic.tv*, Filharmonijos ir Skaitmeninės koncertų salės *Facebook* paskyrose, *YouTube* kanalu.

LNF inf.

Pavasario bosas

Dainininko Abdono Lietuvninko šimtmečiui

Viktoras Gerulaitis

Palinkę ant Lietuvos dramatiški 2021-ieji... Pandemija, baimė, įtampa, nerimas. Tokia sumaištinga dabartis. Bet, kaip ir visada, vis tiek savo laiku gamtoje pragysta pavasaris. Kaip visada, ateina balandžio 20-oji. Ir tada išnyra Lietuvos bosų aristokrato Abdono Lietuvninko figūra. Jo gimties dienai – 100 metų!

„Čia tikrai Lietuvninkas“, – šypsojosi Virgilijus Noreika, 2011 m. išklausęs kompaktinę plokštelę „Maestro basso profondo: Abdonas Lietuvninkas“. Ir tęsė: „Tenka girdėti restauruotų kitų solistų įrašų, ir nebeatpažįstu tembro. O čia nuo pirmų garsų aišku – tikrai tas dainininkas, kurį buvau įpratęs girdėti ir kurį labai vertinau. Klausykite, kaip jo balsas iš visų žemutinių registrų tolygiai pereina į viršų. Nė kiek nesikeičia balso skambėjimas ir dainavimo maniera. Kas tai? Nepaprasta prigimtis ir dainavimo mokykla. Tokio kilnaus grožio balso neteko niekur sutikti. Kilnus buvo ne vien balsas. Bet ir kultūra scenoje bei gyvenime.“ Tai ir yra patys svarbiausi aristokrato bruožai, mielieji mano. Irena Jasiūnaitė per minėtos plokštelės pristatymą rėžė emocingą kalbą ir priminė, kad jos kolega buvo apdovanotas visapusiškai: išvaizda, balsu, taurumu – viskas vienoje asmenybėje. „Pirmą kartą jį pamačiau per koncertą filharmonijoje. Mes, studenčiukės, net išsižiojom: koks gražus, koks stiprus balsas!“ O juk ne tik balsas! Dainininko sesuo smuikininkė Aldona Lietuvninkaitė-Andrėnienė girdėjusi vieną ponią pasakojant: „Kartą operoje Lietuvninkui dainuojant Greminą (operoje „Eugenijus Oneginas“ – *V. G.*), mes, studentės, juo susižavėjome. Kai Tatjana nuo jo nusisuko, mes pradėjome šaukti: „*Dura*, Tatjana! *Dura*!“

Tad visai nestebina, kad po karo jis tapo pirmuoju Lietuvos dainininku, pelniusiu tarptautinio konkurso laureato vardą. 1951 m. vasarą Lietuvninkas tapo Pasaulinio jaunimo ir studentų festivalio Berlyne vokalistų konkurso III vietos prizininku. Kelias į konkursą buvo nelengvas, pilnas intrigų. Pirmiausia reikėjo pereiti atranką Maskvoje. Faktiškai buvo surengtas sąjunginis konkursas. Iš Lietuvos važiavo trise: Elena Saulevičiūtė (vėliau LTSR liaudies artistė), Jonas Stasiūnas (vėliau TSRS liaudies artistas) ir Lietuvninkas (vėliau – „tik“ nusipelnęs LTSR artistas). Į Berlyną pateko vienas Lietuvninkas. Grįžęs pasakojo, kokios būta įtampos: dalyvius keldavo trečią nakties ir vesdavo dainuoti, matyt, norėdami patikrinti, kaip atlikėjai laikysis ekstremaliomis sąlygomis. Pirmieji du tokių išbandymų neištvėrė. O Abdonas, tvirto stoto (jaunystėje buvo pasiekęs nemažų laimėjimų... bokse), atlaikė.

Berlyne varžėsi 600 atlikėjų iš 37 šalių. Tarp jų tokie vėliau pagarsėję dainininkai kaip bulgaras Nikola Nikolovas, lenkė Stefania Woytovicz, rusas Aleksandras Ognicevas, rumunas Nicolae Herlea. Muzikologas Vytautas Venckus tuomet pridūrė: „Jeigu prie šios kompanijos pridėsime baleriną Mają Pliseckają, pianistę Tatjaną Nikolajevą, tai niekam nekils abejonių dėl konkurso lygio.“

Lietuvninkui laureato vardas atiteko už puikiai atliktą Don Bazilijo ariją iš Gioacchino Rossini „Sevilijos kirpėjo“ ir lietuvišką dainą „Žaliojoj lankelėj“. Bet čia neapsieita be nuotykių. Keturi konkurso turai praėjo gerai, o penktame, paskutiniame, jis buvo paprašytas padainuoti rusišką romansą, girdi, „Rossija“, „Soviet Union“... Jį lydėjęs profesorius turėjo proto ir vietoj romanso patarė dainuoti „Žaliojoj lankelėj“. Puikiausiai padainavęs sudėtingą konkursinę ariją, solistas lengviau atsikvėpė ir, kol griaudėjo plojimai, džiaugėsi, kad Juozo Tallat-Kelpšos harmonizuotą liaudies dainą mokėjo nuo vaikystės. Tačiau atsipalaidavęs staiga pamiršo žodžius. Todėl visą laiką kartojo „žaliojoj lankelėj, žaliojoj lankelėj“... Pasimetė ir pianistas, jį begaudydamas, bet šiaip ne taip baigė beveik kartu. Publika, žinoma, nesuprato, kas čia dėjosi, o konkurso žiuri vis dėlto paskyrė „tik“ trečiąją premiją. Bet tai buvo didžiulis laimėjimas. Lietuvninkas tuos kūrinius dainavo įvairiuose tuometinės Rytų Vokietijos miestuose. Dainininko sūnėnas A. Andrėnas pasakojo: „Dar prieš konkursą jam buvo pasiūtas frakas, kiti priedai, parūpinti lakiniai batai. Grįžęs viską turėjo grąžinti. Batai, tiesa, jau buvo nekokie, mat Vokietijoje paspardė futbolą. Jam paskirtos premijos tebuvo išmokėta trečdalis...“

Jei ne sovietų okupacija, Lietuvninkas būtų padaręs nemažą pasaulinę karjerą. Kaip rašė Audrius Musteikis, Vilniuje gastroliuojantys užsienio operos dainininkai, išgirdę reto tembro Lietuvninko balsą, stebėdavosi: „Ko čia sėdi? Važiuok į Europą, į pasaulį! Važiuok į Prancūziją, Paryžius tau nusilenks.“ Beje, netrukus po pergalės Berlyne sulaukė kvietimo į Maskvos Didįjį teatrą. Atsisakė. „Mano brolius veža į Sibirą, o aš dainuoti į Maskvą?“ – yra sakęs artimiausiems žmonėms. O privačiuose pokalbiuose motyvuodavo: „Pavardė neleidžia...“

Pasak žmonos, atidavusios gražiausius metus Lietuvos baletui, o gyvenimą – mylimam vyrui, visada žavios, energingos, elegantiškos ponios Nijolės Lietuvninkienės, „kaip žmogus jis buvo išdidus, niekada nieko neišdavęs ir į jokią partiją nestojęs. Gal todėl ir nepelnė tokios šlovės kaip dabartiniai dainininkai. Nors jį saugumas primygtinai ragino stoti į komunistų partiją, grasino susidoroti. Abdonas nepasidavė ir per stebuklą išliko gyvas.“ Lietuvninku sovietų KGB susidomėjo iškart po karo. Kažkas įskundė, kad dar 1940 m., mokydamasis gimnazijoje, jis rašė ir platino antisovietinius atsišaukimus. Sesuo: „Neprisimenu, kokiu būdu ar kieno skundimu buvo uždarytas ir dvi paras pralaikytas KGB rūmuose. Tarnauti jiems atsisakė, nepalūžo net pastatytas prie sienos. Pagąsdinti buvo paleisti keli šūviai. Apsvilusiais plaukais grįžęs namo pasakė: „Galvojau, tegu nušauna, vis tiek aš žmonių nešnipinėsiu.“

Lietuvninkas buvo tarptautinio garso tenoro Juozo Babravičiaus klasės studentas. 1948 m. Operos ir baleto teatrui persikėlus į Vilnių, o Kauno ir Vilniaus konservatorijoms susijungus į Lietuvos konservatoriją, dainininkas studijas baigė boso Petro Olekos klasėje. Dirigentė Margarita Dvarionaitė pasakojo: „Kauno konservatorijoje Abdonas buvo vyrėlesnis už daugelį kitų studentų. Gal dėl to sau reiklesnis, realiau suvokė, kad profesinis kelias ne vien sėkmėmis ir rožėmis klotas, bet juodu darbu grįstas. Elgėsi oriai, laikėsi atstumo. Gal ir norėdamas tai pabrėžti įsigijo brangią juodą eilutę, sniego baltumo marškinius ir šalia mūsų, pokario nuskurdėlių, atrodė iškilmingai. Ši apranga buvo ir savotiškas artėjančios jo operinės karjeros anonsas. Jis troško ir tvirtai tikėjo, kad taps solistu. Ir tapo. Ir ne bet kokiu. Turėjo neabejotino grožio tembrą ir ne šiaip sau kokį garsų fabrikėlį gerklėje, o sveiką vokalinį aparatą, tarnaujantį prasmingam dainavimui. Ir išvaizdos gamta nepašykštėjo: buvo karališko ūgio, laikysenos, sudėjimo, turėjo aktorinį individualumą.“

Rekomenduodamas savo studentą teatrui, Babravičius rašė: „Šiuo tvirtinu, kad studentas Lietuvninkas Abdonas turi labai gerą balsą, gabus, labai muzikalus, laisvai skaito gaidas, gerai akompanuoja ir sugeba greit išmokti operos arijas.“ Mokytojo žodžius patvirtino visas artisto kūrybos kelias: jis, dainavęs Rytų Vokietijoje, Suomijoje, Lenkijoje, Latvijoje, Ukrainoje, dalyvavęs teatro viešnagėse Maskvoje ir Sankt Peterburge, vis dėlto savo kūrybą sutelkė savojo teatro scenoje. Juk Lietuvninkas! Joje sukūrė apie 60 vaidmenų. Dainavimo menui paskyrė 40 gyvenimo metų. Įsiminė kaip Mefistofelis, Don Bazilijas, Renė, Sparafučilė, Monteronė, Malūnininkas, Greminas, Galickis, Haličo kunigaikštis, Didysis inkvizitorius, Miraklis, Varlaamas, Tyzenhauzas, Masalskis, Jogaila...

R. Mičiūno nuotr. iš N. Lietuvninkienės archyvo

Abdonas Lietuvninkas operoje „Rigoletas“. 1987 m.

„Operos partijos rengimą galima palyginti su skulptoriaus darbu, – yra kalbėjęs Lietuvninkas. – Nežinoma, nauja partija – it granito luitas. Dainininko užduotis – ne vien sudainuoti, bet ir suvaidinti, išreikšti herojaus charakterį. Kad partija virstų vaidmeniu, reikia daug laiko ir pastangų. Ir štai išeini su pabaigtu savuoju kūriniu, su ta skulptūra, išnešiota, išliūliuota, ir žiebi taip, kad ima ir nuskyla gabalas visai ne ten, kur reikėjo. Vadinasi – nesėkmė...“ Kuo ne mikelandželiška pozicija?

Jautriai Lietuvninkas interpretuodavo Beethoveno, Schuberto (bosai retai imasi šio kompozitoriaus), Schumanno, Brahmso, Čaikovskio, Glinkos dainas ir romansus. Anot muzikologės Eglės Ulienės, čia jis gebėjo perteikti ir kraštutinę įtampą, ir subtiliausius niuansus. Ir visada – artistiškumas, ar tai būtų sudėtingą, prieštaringą jausmų pasaulį atskleidžiantis romansas, ar skaidri vaikiška dainelė.

O juk kelią į meną pradėjo ganą painiai. Dainininko profesiją pasirinko ne iš karto. Mokydamasis gimnazijoje smuikavo, pūtė trimitą dūdų orkestre, dainavo chore, mokytojo pabaramas, kad leidžia į valias galingą savo balsą. 1941 m. pradėjo studijuoti smuiko specialybę Kauno konservatorijoje, garsiojo Vlado Motiekaičio klasėje. Kartu studijavo Kauno universiteto Technikos fakultete. 1943 m. naciams uždarius Kauno konservatoriją, Kauno radiofono orkestre pūtė valtorną, o Konservatorijai vėl pradėjus veikti tęsė smuiko studijas. Būsimo smuikininko likimą pakeitė Aleksandras Kačanauskas. Per pavasario egzaminų sesiją išgirdęs Lietuvninką solfedžiuojant, patarė jam mokytis dainavimo. Taip jis ir atsidūrė Babravičiaus klasėje.

Lietuvninkas turėjo daug pomėgių. Beje, dažnai kone priešingų. Viena vertus, labai mėgo techniką, pats taisydavo automobilius, neretai, kelyje sugedus, grįždavo tepaluotomis koncertinių marškinių rankovėmis. Vienas pirmųjų įsigijo tais laikais prašmatnią „Pobedą“. Su ja susiję daug istorijų. Smuikininkas Jurgis Dvarionas pasakojo apie keliones į Palangą statant operą „Dalia“: „Lietuvninkas tapo Balio Dvariono operos kūrybos proceso liudytoju, inspiravo vyskupo Masalskio vaidmenį. Važiuojant būdavo dainuojama, improvizuojama, atrodydavo, kad už vairo sėdi nebe Lietuvninkas, o pats vyskupas.“ O šalia pomėgio technikai – begalinė meilė gamtai, gyvūnams.

Aldona Lietuvninkaitė-Andrėnienė: „Jau dainuodamas Operoje, kartą gatvėje, prie atviro šulinio, pastebėjo stovintį rusų karininką. Priėjęs šulinyje pamatė ant vamzdžio užsikabinusį cypiantį šunytį. „Lįsčiau jo ištraukti, – sakė karininkas, – bet su uniforma negaliu.“ Tada į šulinį įlindo Abdonas, o karininkas laikė jį už kojų. Šuniuką išgelbėjo. Vėliau kiek lengvesniu būdu atsirado dar du šuniukai ir buvo auginami visi trys. O balandžiai kartu su žvirbliais, kuriuos jis lesindavo, anksti rytais belsdavosi į langus ir, išėjus į gatvę, lydėdavo gerą galą, sukdami virš galvos ratus.“

Su scena Lietuvninkas atsisveikino 1987 m. rugsėjo 6 d. „Rigoleto“ spektakliu, kuriame atliko du visiškai priešingus vaidmenis: kilniojo Monteronės ir žmogžudžio Sparafučilės.

Netrukus prasidėjo Lietuvninką labai pradžiuginęs Atgimimas, atkurtoji Nepriklausomybė – įvykiai, patvirtinę, kad jo gyvenimo laikysena ir pasirinkimai buvo teisingi ir prasmingi. Tai nenuostabu: tėvynės praradimus jaunystėje pats regėjo ir, būdamas Vinco Kudirkos giminaitis (Kudirkos sesuo Emilija buvo Abdono dėdienė), iš tiesų sugebėjo ir ją branginti, ir būti jai ištikimas. Kaip retas.

E. Ulienė rašo: „1993 metų gruodžio 10 dieną, paūmėjus ligai, prieš išvažiuodamas į ligoninę Abdonas Lietuvninkas atsisėdo prie fortepijono ir akompanuodamas sau tyliai sudainavo Brahmso „Liepteį“. Žmonai, savo angelui Nijolei: „Liepteli tu, nelūžk tiktai / Uolele tu, stovėk tvirtai / Žeme, laikykis, vai, dangau, ir tu, / Kol būsim ji ir aš kartu...“

Lieptelis lūžo 1994 m. gegužės 30-ąją. Ligoninėje nesitraukdama prie vyro budėjusi ištikimoji Nijolė tik tada, išėjusi į lauką, pamatė, kad pasikeitė metų laikas – medžiai sulapoję (mat pro ligoninės langą iš aukštai matydavo tik pušų viršūnes)... „Kiek jau pavasarių be Abdono, ir vis vien jie dar labai skaudūs“, – iki šiol negali apie tai ramiai kalbėti. Prieš pat vyro mirtį paklaususi, ko jis labiausiai norėtų. Atsakė, kad pasiklausyti geros smuiko muzikos. Jam pagriežė Raimundas Katilius – jau per šermenis. Aplankykite jį Antakalnyje. Šį pavasarį – per šimtąjį Abdono Lietuvninko gimtadienį.

Eimuntas Nekrošius

Pokalbiai, repeticijos, užrašai (1989–2000)

Rūta Vanagaitė

Su Eimuntu Nekrošiumi susipažinau 1973-iųjų rudenį, kai abu įstojome į GITIS'ą – Valstybinį A. Lunačarskio teatro meno institutą. Jis įstojo į režisūrą, aš – į teatrologiją. Pirmus keletą metų beveik nebendravome. Susidraugavom – visam gyvenimui – trečiame kurse.

Kai grįžome į Lietuvą, Eimis ėmėsi diplominio darbo Jaunimo teatre. Tai buvo Shelagh Delaney „Medaus skonis" su Dalia Overaite ir Vladu Bagdonu. Susitikdavom kasdien po repeticijų, paprastai kibininėje prie Neries, Antakalnyje. Eimis tarsi pasitikrindavo savo režisūrinius sprendimus su manim, sugalvodavo naujų. Valgydavom kibinus, užsigerdami degtinėle. Paskui jis sėsdavo į troleibusą ir važiuodavo link miesto. Tik vėliau pasisakė, kad kurį laiką nakvodavo stotyje, paskui gavo kampą Jaunimo teatre, vėliau nuomojosi butą Žirgo gatvėj, visai netoli manęs. Padovanojau jam miegmaišį...

Daugybė metų, daugybė spektaklių, apie kuriuos kalbėdavom, kalbėdavom... Važiuodavom į oro uosto restoraną – ten būdavo žirnelių su majonezu, Eimis labai tą „patrovą" mėgo. Buvo „Ivanovas" ir „Duokiškis" Kauno dramos teatre – paprastai paskutinę repeticijų savaitę nuvažiuodavau į Kauną, kur jis gyveno su žmona Nadežda. Dalyvaudavau repeticijose. Iš tų laikų repeticijų užrašų neliko – užsirašiau tik keletą Eimio pasakojimų apie mokslus Vilniuje ir Maskvoje.

Nuo 1984-ųjų penkerius metus gyvenau Suomijoje ir mūsų nuolatinis bendravimas praktiškai nutrūko. Jaunimo teatre Eimis sukūrė savo didžiuosius šedevrus: „Pirosmani, Pirosmani", „Kvadratą", „Ilgą kaip šimtmečiai dieną", „Dėdę Vanią". Arthuro Millerio dėka pasaulis sužinojo apie some kind of genius *(kažkokį genijų) iš Lietuvos ir pasipylė teatro gastrolės...*

1989 metais, augindama dukrą namuose prie Helsinkio, netikėtai sulaukiau Eimio skambučio. „Ar nenorėtum būti Jaunimo teatro meno vadovė?" – paklausė. Mečiau viską. Stvėriau pusantrų metų dukrytę ir grįžau Lietuvon...

Dveji sunkūs metai Jaunimo teatre. Eimis jau sirgo depresija ir visiškai neturėjo ūpo dirbti. Pradėdavo, mesdavo, vėl pradėdavo kažką naujo... Ilgai repetavo „Karmen" ir nutraukė, repetavo „Karalių Lyrą" – irgi nutraukė. Vargais negalais mano spiriamas pabaigė Gogolio „Nosį".

O paskui aš tapau festivalio LIFE direktore ir pasikviečiau Eimį ateiti etatiniu režisieriumi. Išsinuomojome mažą repeticijų salytę Rusų dramos teatro palėpėje, mokėdavom algas aktoriams ir, savaime suprantama, Eimiui. Iš rėmėjų lėšų.

Šešeri metai LIFE – nuostabus, intensyvus laikas, trys nauji Eimio šedevrai. Prasidėjo kvietimai iš viso pasaulio... Eimis vėl aukštumoj. Deja, tuomet buvau taip užsiėmusi, kad neužsirašinėdavau mūsų pokalbių. Per stebuklą išliko tik kelių spektaklių fragmentiški užrašai – mano ar paties Eimio ranka rašyti.

Po 2000-ųjų, kai Eimis paliko LIFE, kai aš baigiau ten savo darbą, mudu dar kelis kartus dirbome kartu. Eimis buvo pakviestas į režisūros masterclass *Venecijoje, Lione ir Berlyne. Buvau jo asistentė. Išliko tik venecijietiški užrašai. Ar buvo kitų užrašų, jau nebepamenu.*

Skaitytojų dėmesiui – mūsų pokalbių, repeticijų ir masterclass *užrašai, 60 puslapių iš 45 metus – su pertraukomis ir netgi susipykstant – trukusios mūsų draugystės. Rengdama šiuos užrašus praėjus metams po Eimio mirties, aš tarsi pratęsiau tą draugystę dar trims mėnesiams. Vėl mačiau jį rūkantį, vėl girdėjau jį kalbantį.*

Užrašai parengti gavus Lietuvos kultūros fondo stipendiją.

***

1971 metai. Eimunto Nekrošiaus pasakojimas (užrašyta 1989 m.)

Bandžiau stoti į Kauno politechnikos institutą. Nepavyko: pritrūko balų. Atvažiavau į Vilnių, pas Danikę (Eimunto vyresnė sesuo – *R. V.*). Kur stot? Kad tik ne į armiją... Kažkas pasakė, kad yra papildomas priėmimas į Konservatoriją. Nuėjau ant durniaus. Nebuvau matęs jokio spektaklio, teatre nebuvau buvęs. Kaip įstot? Tarsi įmestum į ežerą meškerę su pliku kabliuku: o gal užkibs?

Reikėjo ką nors padeklamuot. Mokėjau iš mokyklos laikų Maironio „Trakų pilį" ir kažkokį Žemaitės apsakymą. Perskaičiau. Va taip: bum bum bum.

Paprašė padainuot. Atsisakiau. Tada paprašė parodyt kokį etiudą. Kas tas etiudas? Paaiškino: ką dirbdavai, ką nors iš kaimo gyvenimo parodyk.

Pakėliau šieną su šakėm, užmečiau ant vežimo, rišau virvėm, kad laikytųsi. Paskui žiūriu sąraše – patekau į trečią turą. Tada pagavo azartas. Trečiame ture vėl tą patį skaičiau: „Trakų pilis" ir Žemaitė, nieko daugiau nemokėjau. Kitą dieną matau, ką priėmė, – trys pavardės: Petkevičius, Storyk ir aš.

Grįžau namo, į Šiluvą, – nė kaip pasakyt. Kas įstojo į KPI, kas eina į armiją, o čia – aktorius. Tėvams tas pats. Sakau: įstojau, nereiks į armiją. Jie: ir gerai. Net kaimynams, klasės draugams...

Rugsėjį atvažiavau į Vilnių. Bendrabuty kambary gal dvylika guli. Večerskis jau Storyk apsikabinęs. Braziulis apie Joną Meką pasakoja. Jie visi viską žino apie teatrą, o aš...

Paskui nuėjo visa Konservatorija ant Bekešo kalno. Nu ir orgija buvo... Arbačiauskaitė ant žolės guli, su kažkuo bučiuojasi. Braziulis apie Seneką... apie Jurašą, Ragauskaitę... Aš sėdžiu, „rašalą" su jais geriu, ir baisu man, kur patekau... Norėjau lėkti lauk iš tos Konservatorijos.

Nuo mokyklos laikų su tokia Stase draugavau. Ji į vokiečių kalbą įstojo. Tai mes tik platoniškai bendraudavom, tik į akis viens kitam žiūrėjom...

Lietuvių kalba man blogiau sekėsi mokykloj. Kas ten kreips dėmesį, jei tikslieji gerai sekasi...

Iš dėstytojų man Čibiras įspūdį darė. Greit perpratau jo reikalavimus, įdomu pasidarė. Sakydavo: žiūrėkit į laiptų turėklus, kokie nubrūžinti, gatvėj žmonių langus stebėkit... Etiudus labai greit sugalvodavau, po penkių mėnesių – dar ir kitiems kursiokams... Aktorystė turbūt gerai sekėsi.

O kiti dalykai ne. Vaitkevičiūtė su scenos kalba tai pjaute pjovė mane... Girdzijauskienė marksizmą ar ką ten dėstė, net dabar nupurto... Ir Jukova: teatro istorija. Būdavo, stengiuos, einu į biblioteką. Skaitau rusiškai pjesę... Agamemnoną kokį... O rusiškai tai tik skiemenimis galiu skaityt. Net siužeto nesuprantu. Ateinu atsiskaityt, sakau, ką prisimenu. „Nu, on pošol..." Jinai: „Nu čto, plocho..."

Algis Latėnas kaip aktorius skyrėsi iš kitų. Dar Storyk, Kazlauskaitė. Kostas Smoriginas – ne. Komjaunime aktyviai reiškėsi. Overaitei sunkiai ėjosi, vis tokius egzaltuotus etiudus darydavo...

Su tokiu Gribačiausku bendravau daugiausia, su kitais – ne. Kiti apie teatrą jau viską žinojo. O jį išmetė paskui. Etiudus tokius juodus darydavo – apie mirtį... Ateina giltinė, balta paklode apsigaubusi. Ir visus tik čiaukšt, čiaukšt dalgiu. Ir mes visi krisdavom pakirsti...

1975–1979 metai. Studijos Maskvoje (užrašyta apie 1980 m.)

Po trijų kursų Konservatorijoje su 60 rublių kišenėj atvažiavau stoti į GITIS'ą, į Maskvą. Bendrabučio negavau. Nuėjau į stojamuosius, ten pradžioj buvo toks „predvaritelnoje sobesedovanije", tokia Valentina Grigorjevna su stojančiais kalbėjo. Ji man pasakė: pas mane nereikia, tegu meistras pažiūri. „Master", t.y. pats Gončiarovas, kuris aktorių-režisierių kursą rinko.

Nakvodavau Rygos stoty, „Rižskij vokzal". Pasėdi ant suoliuko, tada milicininkas patikrina dokumentus, vėl pasėdi, pasnaudi... Ryte tualete nusiprausi – ir į egzaminą.

Klausinėjo ten kažko: „sverchzadačia, mirovozzrenije, obraznoje videnije". Aš rusiškai beveik nemokėjau, o kur tau čia dar tokie žodžiai...

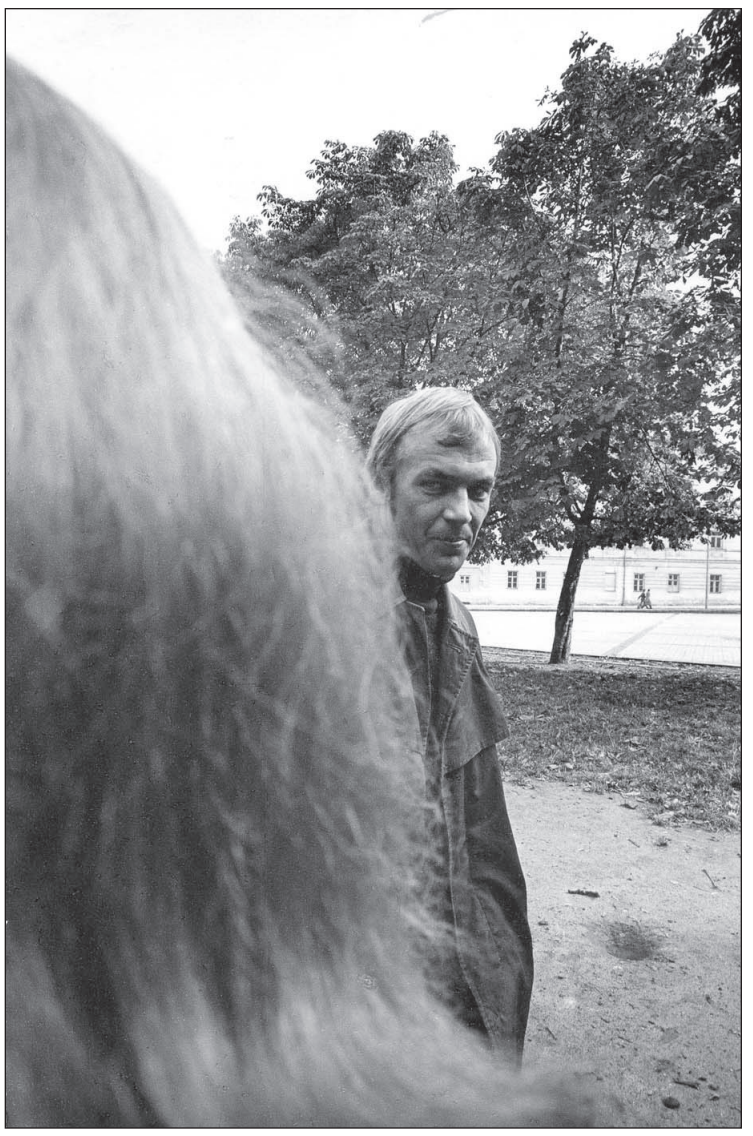

Eimuntas Nekrošius. 1979 m.

A. Kunčiaus (Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus, A 16.880) nuotr.

Reikia įstot, kaipgi kitaip grįžt pas tėvus, gėda... Visas kūnas, dvasia organizuota: turiu įstot. Labiau reikia nei tada į Konservatoriją. Antrame ture mūsų gal šešiasdešimt. Aš jauniausias.

Režisūrinę eksplikaciją reikėjo parašyti. Kiti gal po 90 puslapių prirašė. Aš pasiėmiau „Hirosima, mano meile". Šešis puslapius parašiau ant durniaus. Į trečią turą mūsų pateko dvidešimt. Valentina Grigorjevna priėjo prie manęs koridoriuj ir sako: „Ne volnuisia, postupiš." Ji ten sėdėjo su komisija, matyt, visus, kas pasirodydavo, aptardavo. Tai žinojo, kas pateks, o kas ne.

Naktį po įstojimo – balius... Baliavojom per naktį, paskui visi ant aikštės sugulėm. Atvažiavo milicija. Pasakėm, ką švenčiam. Paliko ramybėj... Rusų geras požiūris. Ir „Pribaltika" jiems tada darė įspūdį.

Grįžau pas tėvus. Jie patenkinti, kad įstojau. Nuėjau į statybas pas tėvą dirbt per vasarą, kad Maskvai užsidirbčiau. Užsidirbau 200 rublių. Ir staiga – telegrama, kad reikia anksčiau atvažiuot, – bendrabutį tvarkysim, Trifonovskaja 45 b.

Atvažiavau. Bendrabuty kas vakarą – baliai. „Rkaciteli", „Aligote" kainavo rublis dvidešimt, „Gamza", du litrai, – trys rubliai. Buvo tarptautinis kursas mūsų: iš Siera Leonės, Kubos, Lenkijos. Durniuodavom: pakorėm ant šakos iškamšą, rytą bobos eina į parduotuvę, ir panika: „Petia povesilsia." Rytą alasas: mus paskundė GITIS'o partsekretoriui, tas – prorektoriui ir iki Gončiarovo atėjo...

Specialybė – režisūra – man labai lengvai sekėsi. Konservatorijoj reikalavimai buvo žymiai griežtesni. Gončiarovas mane mėgo. „Etot vaš pribalt", – taip vadino.

(Eimunto etiudas pirmame režisūros kurse vadinosi „Žodžio gimimas". Dvi beždžionės, kurias vaidino Eimis ir jo bendrakursis Jurijus Zaicevas, žaidžia. Kalbasi savaip, beždžionių kalba, ūbaudamos ir lodamos. Žaidžia pagaliu. Ilgainiui beždžionė-Eimis suvokia, kad lazda gali būti ne tik žaislas, bet ir ginklas. Žaidimas virsta kova, ir Eimio beždžionė galiausiai smogia savo žaidimų draugei. Toji staugia iš skausmo, staugia, kol staugimas tampa artikuliuotu žodžiu „bolit" – skauda. Iš skausmo ir pažeminimo beždžionė prabyla žmogaus balsu. – *R. V.*)

Netrukus saugumas prisistatė. Jonas Valuckas jo pavardė buvo. Įmetė raštelį į mano pašto dėžutę bendrabuty: „Norėčiau susitikti, pakalbėti." Toks Jonas Valuckas Konservatorijoj mokėsi. Galvojau, šitas. Sutarėm prie instituto tą ir tą valandą.

Prieina kitas, nepažįstamas: „Neišsigąskit, aš iš Valstybės saugumo komiteto." Toks apie keturiasdešimt metų, sausas. Antipatiškas. Man pakirto kojas... Nu, dabar bus, galvoju. Kažką pasilenkęs paspaudė po kėde. Matyt, įrašinėjo. Daug apie mane žinojo, apie seserį, apie tėvus.

Siūlė dirbti su jais. Sakė, išvažiuosi į užsienį, į turistines keliones. Reikėjo rinkti informaciją kurse. Sakė, paremsim materialiai. Pasakiau, kad pagalvosiu. Liepė niekam nesakyt apie susitikimą. Parėjęs į

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

bendrabutį pasakiau Vitalikui Moskalenkai. Vakare prisigėriau.

Valuckas vis ateidavo į bendrabutį. Bendrabutyje irgi buvo spec. kambarys tokiems susitikimams, vadinamas komendanto kambariu. Aš lioviausi vaikščiojęs, nebereagavau į raštelius ir netrukus pabėgau į butą. Kad nesurastų manęs, nuomojausi butą, ir adreso nieks nežinojo. Metus jis mane tąsė.

Vieną dieną skambina į duris. Nuojauta sako: nereikia leisti. Pažiūriu pro langą: jis. Tai buvo paskutinis mūsų susitikimas. Po to nutilo, nebeieškojo manęs. Pagalvojau: ko gero, kažkas kitas iš mūsų, GITIS'o lietuvių, jam įkliuvo. Pradėjau atsargiau šnekėt.

Kai grįžau į Lietuvą, kažkas pasakė, kad tas Valuckas autokatastrofoj žuvo ar panašiai...

***

1990–1991 metai. Neįvykę projektai Jaunimo teatre

Prosper Meriméé. „Karmen“

Karmen – Asta Baukutė, Chosė – Kostas Smoriginas

(Vienintelis išlikęs fragmentas mano užrašuose – *R. V.*)

Eimuntas Nekrošius: Visa Karmen istorija vyks restorano virtuvėje. Tarp šaldytuvų, plytų. Mėsos kalnų...

Viskas prasidės, kai naktinis sargas pavogs kiaušinį, išsikeps ir suvalgys... Dar prietemoj, paryčiui...

Karmen – tai tos mergaitės, pagalbinės darbininkės, vardas. Gal ją vadins Karmen dėl raudono sijono, nežinau... Bet tas sijonas tai ilgės, tai trumpės, ir visi virtuvės vyrai bus įelektrinti...

Chosė? Tas tik sekioja Karmen iš paskos. Chosė bus nebylys.

...Virtuvė bus pilna darbų, daiktų. Žinai, kaip amerikoniškose reklamose jie gamina maistą: virtuoziškai, svogūnus pjausto – čik čik, mėsą riekia... Ir čia taip, tik su menamais daiktais.

...Diena virtuvėje baigsis, ir pati Karmen istorija vyks naktį, restoranui ištuštėjus... Kodėl jie lieka nakčiai, kodėl neina namo? Dar nesugalvojau... Kad gimimo diena? Per daug banalu. Bet čia man nedaug liko sugalvoti...

...O paskui jinai šoks ant įkaitusios plytos. Kažkoks niekšas bus tyčia tą plytą įjungęs, o ji iš išdidumo nenorės išsiduoti, ir šoks, kol nudegs jos kojų oda... Tada ją nužudys ir įkiš į šaldytuvą.

...Paryčiui vėl ateis sargas. Pristatys žiurkėms spąstų. Ir tamsoj išgirsim, kaip tie spąstai tik čiaukšt, čiaukšt, čiaukšt... Ir viskas.

William Shakespeare. „Karalius Lyras“

Lyras – Vladas Bagdonas, seserys – Dalia Overaitė, Violeta Podolskaitė, Ingeborga Dapkūnaitė

(Eimunto Nekrošiaus asmeniniai užrašai)

1990 m. rugpjūčio 30 d., II repeticija

Juokdarys. Kas jis? Jei jis priklauso tik Lyrui – neįdomu. Jis reikalingas visiems. Senesnis už Lyrą. Kodėl jį tampo, gelbėja pirmiausia?

Raktas – maistas. Jis kramto. Jei tai būtų juodoji komedija – būtų paprasta. Visi neturi dantų, tik jis. Bet čia galima to (tos idėjos) palikti tik 30 procentų. Pavyzdžiui, maisto kramtymas kūdikiams. Čia tik pirmutinė sąlyga. Vėliau ją reiks apauginti mėsa.

Šitam dvare jis unikalus, vienintelis. Todėl dėl jo visi plėšosi. Gal jo neima nuodai, epidemijos. Gal per jį net gyvulius tikrina. Savotiškas gyvybės lakmusas. Dvarai dega, pinigai dingsta – jis svarbiausias. Net kai turtas dalijamas, jis – didžiausias turtas. Jį bando pavogti vienas iš kito.

Pas Šekspyrą viduryje pjesės jis dingsta. Čia to nereikėtų. Gal jis turėtų tarnauti kaip išrišimas?

Lyras. Amžinas padegėlis. Jis ir dalybas pradeda tik todėl, kad jam atsibodo tie amžini degimai. Per dalybas hipertrofuosim. Dalina tai, kas po gaisro liko. Kokliai, apdegę rakandai, smulkmenos. Lyras sau pasilieka svarbiausia – Juokdarį.

Ar palikti tai kaip išeities tašką?

Edmundas – Edgaras. Edmundo noras atsikratyti broliu – tai ne garbės ir turto troškulys. Senais keliais vaikščioti neapsimoka.

Edgaras turi ydą, iškrypimą. Edmundui tai šlykštu. Reikia atrasti iškrypimo formą. Gal erekcijos sutrikimas? Bet čia turi būti skoninga. Neduok Dieve, prašauti pro šalį. Grius viskas.

Edmundas – truputį kuilys reproduktorius. Velniai žino, kiek jo vaikų. Kadangi Regana ir Gonerilė amžinai gimdo – aišku, nuo ko. Bet vaikai gimsta negyvi. Tas amžinas vaikų pakasinėjimas: kaip šuniukų.

Jis truputį primityvus. Net nejaučia aistros. Tiesiog dirba darbą už tam tikrą užmokestį. Užmokestis – tai, ko jam trūksta. Tačiau kitam – tai dėmesio nevertas menkniekis. Bet Edmundui tai duoda užtikrintumą.

Rugsėjo 1 d., III repeticija

Trys broliai. Lyras. Glosteris. Kentas. Trilitrinis stiklainis. Iš dešimties į jį ranką gali įkišti tik vienas. Ir tai jau duoda privalumą prieš kitus.

Po „atodūsių simfonijos“ pasirodo Lyras. Kentas ir Glosteris jau yra. Kaip turime suprasti, kad dega jau kažkelintą kartą? Ir kad tas kažkelintas nulemia Lyro sprendimą – daugiau neatstatinėsiu. Tepasiunta.

Aišku, čia yra labai maksimalios aplinkybės. Ir norime vaidinti maksimaliai. Bet mes čia turim užtraukt rankinį stabdį, ir labai tiksliai išsidėliot. Scenos labai emocionalus grūdas, bet jį stabdant galima iššaukti dar didesnį emocingumą.

Gonerilė: „Jauniausia iš visų, kalbėk pirmoji...“

Visi esantys scenoje puola apmatuoti duodamą plotą. Palieka Lyro ir Kordelijos tylos zonas. Ir tik kai jie grįžta, prasideda padėkos žodžiai. Ir padėka didžiulė, galima net kojas bučiuot. Nes jei apmatavimas agresyvus ir duoda minuso ženklą, tai padėka – pliusas.

Padėkos, žinoma, nuoširdžios, bet gobšumo momentas išlieka.

Reganai dar bematuojant prasideda Lyro ir Kordelijos scena.

Po dalybų svarbiausias tampa senas Juokdarys. Nes tik jis gali užtvirtinti dalybų rezultatą (čia dar nepradirbta iki galo). Pavyzdžiui, pavadinkim, tai žemės sertifikatas. Įnešamas indas su kažkuo ir visi bando įkišti ranką, bet negali. Tik Kordelija, kuri atsisako, ir Juokdarys.

Maža anomalija, kuri suteikia neginčijamą privalumą.

Kentas. Kai eina matavimas, prasideda pirmoji Kento giesmė. Jo užuovėja – tai jo balnas. Jis dainuojantis – akustikas tarp beklausių.

Net kai Kentą kaustys (gal galvą į varstotą), jis ne rėks, bet dainuos. Bel canto. Vienintelis mėlynakis tarp rudaakių. Nuo to šviesumas, bet ir kraupi vienatvė. Jis kritinėje situacijoje. Jei Glosteris lenda į urvą, tai Kentas kyla į dangų.

Seserys. Ekspozicija: labai tiksli kiekvienos sesers reakcija į gaisravietę. Ką tai reiškia kiekvienai iš jų. Platus akordas, trečią spektaklio minutę. Personažo charakteristikos atskleidimas. Pavadinkim tą pirmąją mobilią sceną „atodūsių simfonija“.

Kordelija: „Atėjo laisvė“. Užvirė darbas, veikla. Tai pavojinga vieta. Neturėtų būti džiugesio. Seserų ieškojimas. Kur? Akustiškai gan drastiškas.

Materialinė pusė. Ką paimti iš pelenų? Ką atrasti? Gal balnakilpės. Jos charakterizuoja.

Akustinė maksimali erdvė. Gonerilė sunkiai eina. Tada Kordelija ją atneša.

Gonerilė: „Nevilties įniršis“. Jai dar liko sveikas protas. Tai ir jį nužudyti. Juda sunkiai – ir staigi iškrova, koncentruota, netikėta.

Regana. Irgi šliaužia. Pasidarė bloga, prasidėjo sąrėmiai. (Skonis) Tai, kas aplink – tarsi apglėbta miglos. Regana žvilgsniu prašo Kordelijos pagalbos, ši iš pasimetimo pradeda šypsotis. Toliau „atodūsių simfonija“.

Rugsėjo 2 d., IV repeticija

Kentas – Glosteris. Tai Lyro broliai. (Išeities taškas – trys broliai, trys dukros, du sūnūs. Vėl šeima – tačiau tai kraujomaiša). Sceniškai gal tai išreikšti trimis vienodomis kepurėmis, kurių jie niekad nenusiima, gal tik Lyras. Elgesio, manierų panašumas.

Apie ką spektaklis? Gal apie tai, kad mes matom paskutinį šeimos albumo puslapį? Tam tikros teritorijos gyventojų finišas.

Po gaisrų, likučiuose Glosteris bus pririštas prie varstoto. Pilnas staliaus rinkinys. Ką veikia? Gal daro karstelius gimstantiems vaikams?

Glosterio tragedija ne mažesnė nei Lyro. Galima sakyti, kad spektaklyje beveik nėra pagrindinių vaidmenų. Kiekvienas turi savo skausmo kuprą.

Lyras gal net silpniausias iš trijų brolių. Amžinai verkšlena. Kentas, pavyzdžiui, iš viso nesiskundžia.

Ko Glosteris įnikęs į darbą? Kad tik nematytų, negirdėtų, kas darosi aplink. Iš to ir eina įnirtingas darbas. Kaltė dėl abiejų sūnų anomalijų. Užsidaryti savyje, visą laiką tik puse lūpų.

Kentas pagal charakterį arčiau Glosterio. Bet vienintelis turbūt, kuris gali išsikraut.

Rugsėjo 3 d., V repeticija

Lyras ir Juokdarys. „Tavo dūmai, Tėviške, nekartūs“...

„Širdis dešinėj, ir pabandyk įrodyti, kad ji kairėj“. Kento ir Lyro konfliktas.

Lyro ir Kento scena turėtų atrodyti taip, kad jei aš žiūrėčiau ją per televizorių su išjungtu garsu, tai būčiau tvirtai įsitikinęs, kad kalba eina apie širdį, – kurioj ji pusėj...

Čia nesuprasi, ar tai anomalija, ar vaidyba, ar būdas kitus palaužti savai valiai – turbūt visko po truputį.

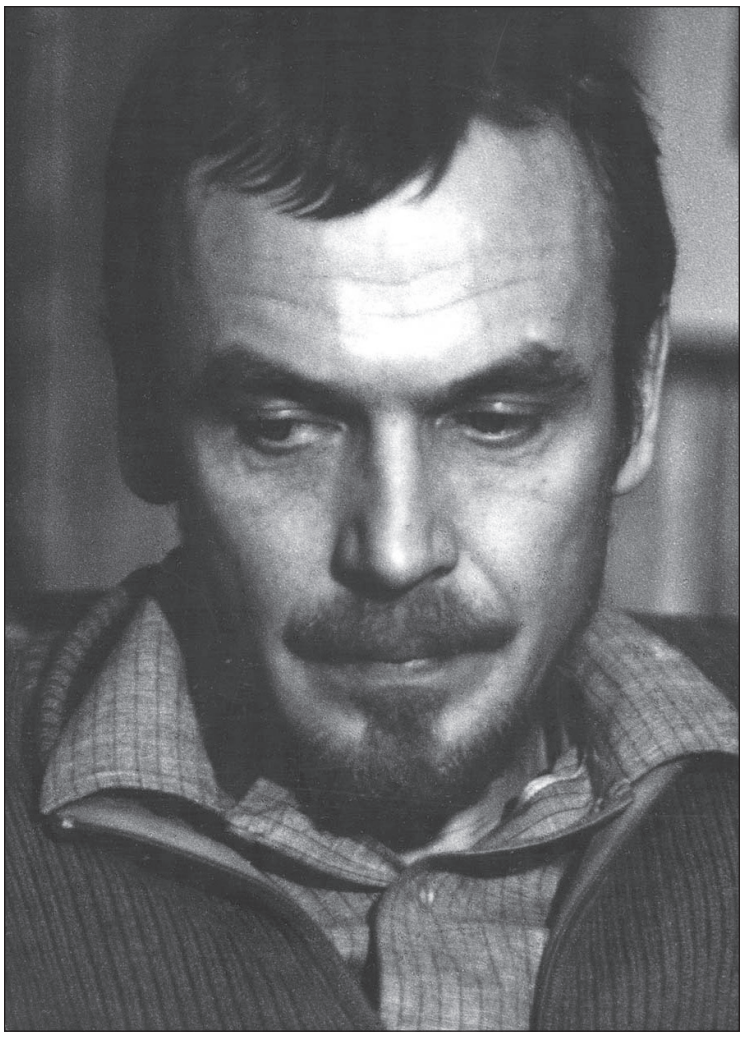

Eimuntas Nekrošius. 1982 m.

Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus, A 17.683/3, nuotr.

***

Valstybinis Jaunimo teatras, 1991 m. rugsėjo 27 d.

Meno vadovė Rūta Vanagaitė palieka Jaunimo teatrą. Paskutinis susitikimas su teatro darbuotojais.

Kalba režisierius Eimuntas Nekrošius: Nu tai labas. Man labai gaila, kad išeina Rūta. Įkalbinėjau ją pasilikti, nors 0,25 etato, paskui 0,14, bet ji nesutinka. Pavydžiu, nes ji turi kur eiti, o aš taip labai ir neturiu. Todėl esu priverstas čia pasilikti, nežinau, kiek ilgai. Gal visai trumpai, gal kiek ilgiau.

Tos kalbos dėl Danijos. (Teatras turėjo vykti į gastroles Danijoje – *R. V.*) Aš ją nuėmiau, nes nenoriu atsidurti tokioj padėty, kaip buvau šantažuojamas Šveicarijoje. (Tuomet spektaklis „Nosis“ negalėjo būti pradėtas, kol nebuvo įvykdytas Remigijaus Vilkaičio reikalavimas ir Nekrošius nepažadėjo jam didesnio honoraro – *R. V.*)

Ir visos kitos mūsų kelionės pakimba: dvi Vokietijos, Suomija, Australija.

Ir Maskvoj, ir kitur Kostas šneka, kad nežinia, kas iš tikrųjų statė spektaklius, – gal Smoriginas, gal Nekrošius. Man tikrai nei šilta, nei šalta, bet gal geriau būtų baigti? Kaip sako, „daže v genii eta kaplia zlodeistva preobladajet“...

Tiesa, dėl Vlado (Bagdono – *R. V.*). Prisiklausiau visų šnekų, kaip jis terorizuojamas, kad išėjo iš etato. Noriu pasakyti: po metų mes visi dirbsim pagal sutartis. Jis pirmas tą padarė, ką po metų reiks padaryt visiems.

B. D.

Bet kokiu oru

Petro Repšio paroda Palangoje

Monika Krikštopaitytė

Viešint Palangos viešbutyje „Dailė“ (buvę poilsio ir kūrybos namai) neretai Lietuvos dailininkų sąjungos narių ir kitų svečių paklausiama – į kurią pusę norėsite kambario: jūros ar Šliūpo gatvės? Tačiau čia pat esančio Palangos burmistro, „Aušros“ redaktoriaus, gydytojo ir įvairiabriaunio visuomenininko Jono Šliūpo (1861–1944) muziejaus (Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinys) toli gražu ne aš viena nežinojau. Gal anksčiau pernelyg romiai veikęs, gal kitas funkcijas atlikęs muziejus nėra palikęs daug pėdų ir internetuose norinčiam plačiau pasidomėti jo veikla. Muziejus atsirado tarsi iš niekur, apie jį sužinojau gavusi skelbimą, kad čia veiks Petro Repšio grafikos darbų paroda „Pasikalbėjimai su savimi“ (kuratorė Giedrė Jankevičiūtė). Žinoma, atvykus prie jūros, domėtis aušrininkų ir varpininkų veikla turbūt nebūna pirmo penketuko norų sąraše, tačiau kadangi Palanga nėra tas kurortas, kur nepaliaujamai šviečia saulė, jauki vieta, kur galima neskubriai mėgautis profesionaliai pateikiama klasika, yra didelis atradimas.

Visai netoli Tiškevičiaus parko, į keliasdešimt metrų nuo Vytauto gatvės atsitraukusį, 23 numeriu pažymėtą medinį namą veda medinis takas – lygiai toks, kokie išdėti einant prie jūros. Kad namas ne šiaip sau eilinis medinukas, žymi pakalnutėmis įrėmintos liūto galvos reljefas laiptų sienelės centre. Vos kelių kambarių kamerinio muziejaus lankymas veikiau primena trumpą ir jaukų pasisvečiavimą.

Mus pasitiko čia dirbanti Nijolė Laužikienė ir savo taktišku, bet ir ne be įdomybių pasakojimu atgaivino tik hipotetinį interjerą su hipotetiniais eksponatais bei keletu įdomių ir dokumentinių nuotraukų. Įdomiausia buvo pasvajoti apie ateities ekspozicijų potencialą, mat burmistro pirmoji žmona Liudvika Malinauskaitė-Šliūpienė taip pat buvo nepaprastai įdomi asmenybė: poetė, lietuviškoje spaudoje pasirašydavusi Eglės slapyvardžiu, vienintelė moteris „Aušros“ redakcijoje, JAV rėždavusi audringas kalbas už moterų išsilavinimą, nagrinėjusi socialinius klausimus, ne tik palaikiusi vyrą, bet ir nemenkai vairavusi jo gyvenimą: pareikalavo eiti mokytis medicinos, nes vien idėjomis šeimos neišmaitinsi. Nors ji dabartinio muziejaus name niekada negyveno, mat čia Šliūpas atsikraustė po Liudvikos mirties ir sukūrė šeimą su 38 metais jaunesne panele Grasilda Grauslyte, tarnavusia jų namuose, tačiau be jos visa istorija nepataisomai nukentėtų. Savo laikui neįprasti Šliūpų gyvenimo aspektai gali tapti ir socialinio gyvenimo (kad ir lyčių vaidmenų) istorijos bei analizės atspirties tašku. Žodžiu, mano svajonėse, su dabartine Nacionalinio muziejaus vadovybe ir kryptimi, Šliūpo muziejus turi rimtą ateitį, ne tik kaip priebėga nuo lietaus garbaus vyro šešėlyje.

Visgi lankytinų vietų žemėlapyje ši įdomi vieta atsirado dėl aktualiosios klasikos. Repšio „Pasikalbėjimai su savimi“ idealiai tinka meditatyviai nuteikiančiame pajūryje bet kokiu oru. Nedidelėje ekspozicijoje po du tris surėminti nedidelio formato grafikos darbai atrodo kaip atskiros mintys ar sapnai, į kuriuos norisi įsižiūrėti. Rodomi kūriniai yra iš skirtingų ciklų – „Dienoraštis“ (9-asis deš.), „Improvizacijos“ (9–10-asis deš.), „Pasikalbėjimas su savimi Danijoje“ (1992) ir „Suomiški užrašai“ (1991–1992), tačiau juos visus jungia dienoraštiškas charakteris, atpalaiduota ranka ir mintis. Tai visiškai nereiškia, kad paaukojamas meistriškumas, anaiptol. Ant oforto plokštelių, kurias autorius mėgdavo nešiotis kišenėje, jis rašinėja, paišinėja – kloja dienos, situacijos įspūdžius. Tarp sutiktų veidų išsiraito tekstai arba raidės suformuoja vaizdą, pripildo jį formų ir turinio, visas įdomumas ir kuriasi iš to, kaip „vaizdas seka paskui žodį, o žodis paskui vaizdą“ (Jankevičiūtė). Gali ilgai keliauti tarp vieno ir kito, lyg skirtingais žiūrėjimais bandytum išversti drabužį, kol galiausiai susipainioji ir priimi Repšio realybę, esančią tarp žodžio ir vaizdo arba iškart ir ten, ir ten. Na o visų svarbiausia, be abejo, yra menininko mokėjimas savaip ir turtingai matyti, mąstyti. Be domėjimosi istorija, visų rūšių menais, be ironiško santykio į tai, ką matai, nebūtų ir visų tų piešinio smagybių, kurios nyra tarsi iš pasąmonės: vyno taurė pilna raidžių ir musių, elniu virtęs nepaklusnus poliarinės dienos šešėlis, pusiau praviri šprotų konservai tarp kitų dienos įspūdžių. Mintys ir vaizdai patys įvairiausi, tikrai ne tam, kad mus linksmintų, kai kurie sunkiai rimti. Viską apžiūrėjus, Repšio pasaulis atrodo pilnakraujis, viskuo knibždantis, tuo ir patrauklus.

Paroda ne nauja, ji rodyta Bolonijoje ir Vilniuje, pristatyta leidiniu „Atvaizduotos istorijos“ (sud. G. Jankevičiūtė, Vilniaus grafikos meno centras, 2014), tačiau, kaip ir visa klasika, yra ne tik nesenstanti, bet ir pageidautina, kad būtų nuolatos pasiekiama edukaciniais ir katarsiniais tikslais. Tai pirmoji personalinė Repšio paroda Palangoje, o Vilniuje visą vasarą dar veiks, irgi pirmoji, retrospektyvinė jo paroda Nacionaliniame muziejuje (Naujasis arsenalas, Arsenalo g. 1) „Petras Repšys: darbai“. Abi jas rengė dailės istorikė ir kuratorė Giedrė Jankevičiūtė. Retrospektyva parodo šio kūrėjo darbo barus (tapyba, grafika, istorija / freskos, religinė dailė, medaliai, knygų iliustravimas) ir įdomiausius darbus, o „Pasikalbėjimai su savimi“ tarsi išplečia pasakojimą į intymesnę sferą, nors kuratorė atkreipia dėmesį ir į tai, kad visoje kūryboje Repšys „kalbėdamas apie universalius dalykus, išlaiko asmenišką požiūrį, geba būti švelniai ironiškas“.

Pasivaikščiojus pušynuose mėgavimasis originalais ir įdomiomis istorijomis kelionę paverčia nepamirštama. Taip didinama nepamirštamos Palangos dalis, o kuo skubiau užsimiršta skubota gyvenamųjų namų plėtra, grūdimasis tankyn ir platyn gamtos sąskaita. Svarbiausia, kad visi kartu nepamirštume, kodėl šiemet šimtmetį švenčianti Palanga mus taip traukia. Gerai žinau, kad ne dėl daugiabučių architektūros.

Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejus M.K. nuotraukos

Petro Repšio parodos „Pasikalbėjimai su savimi“ Palangoje fragmentas

Petras Repšys (antras iš dešinės) su dailininku ir bičiuliu Algimantu Švėgžda Palangoje 1988-aisiais A. Kunčiaus nuotr. LNM

Petras Repšys, „Padžiautas žmogus“. Iš ciklo „Suomiški užrašai“. 1992 m.

Petras Repšys, „Šokis Palangoje“. Iš ciklo „Improvizacijos“. 1984 m.

Kitokio gyvenimo mes neturėjome

Atkelta iš 1 psl.

Gražina Drėmaitė. Nuotrauka iš kelionės su Lietuvių liaudies meno paroda į Ankoną (Italijoje)

Iš asmeninio archyvo

valdytojo Piperio ir jo žmonos. Aš gimiau 1936 m., ten buvo mano pirmieji namai. Kai po karo mūsų kaimynai pradėjo kraustytis į Lenkiją ir butai aplinkui vienas po kito tuštėjo, tėvai persikėlė į didesnį, trijų kambarių butą tame pat kieme su langais į gatvę. Antrame aukšte. Tai jau Literatų g. 9. Šitame bute jie ir pragyveno beveik visą gyvenimą. Jau nepriklausomybės laikais, kai įgriuvo vieno iš kambarių lubos, tėvai išsikraustė į Šaltinių gatvėje pastatytą naują namą. Iš vieno kambario persikėlus į tris, iš pradžių buvo daug erdvės, juolab kad savų baldų beveik neturėjome. Tačiau vieną dieną namus užpildė kaimyno Drobavičiaus paliktas kareliško beržo miegamojo baldų komplektas – dvi lovos, veidrodis, spinta, staliukas, kėdės. Drobavičius išvažiuodamas paprašė mano tėvo: „Drėma, pasaugokit, gal mes grįšime.“ Deja, nebegrįžo. Baldai taip ir liko mūsų šeimoje.

Atrodo, kad ankštumas Jūsų tėvams nė kiek netrukdė priiminėti svečius nei vieno, nei trijų kambarių butuose. Būdavo ir darbinių pasisėdėjimų, ir šiaip smagių susibūrimų. Drėmų kambarėlyje sutilpdavo ir Vilniaus lietuviai, rengę lietuviškus vienkartinius leidinius, kuriems Vladas Drėma kūrė viršelius.

Drėma diskutavo su kolegomis, o Drėmienė visus vaišindavo arbata, sumuštiniais ir pyragu arba sausainiais. Gerai prisimenu, nors dar buvau visiškas vaikas, tėvo kursiokes gražuolę Krystyną Wróblewską ir Romanną Gintyllówną, kurios lankydavosi pas mus karo metais. Tėvas ir motina susitikdavo su jomis ir Bernardinų sode, kartu vaikštinėdavome. Iš tų pasivaikščiojimų išliko nemažai nuotraukų. Nuostabu, kokie visi elegantiški, nepaisant sunkių gyvenimo sąlygų. Tėvo ir mamos ryšys su Krystyna Wróblewska buvo labai stiprus. Santykiai nenutrūko ir jai su sūnumis išvykus į Lenkiją: išliko laiškai, sveikinimo atvirukai, Wróblewska lankėsi pas mano tėvus sovietmečiu atvykusi į Vilnių, per važinėjusius į Lenkiją savo gimines ar giminių vaikus kartkartėmis vis atsiųsdavo jiems kokią nedidelę dovanėlę, dažniausiai saldainių dėžutę. Tiesa, jos sūnų aš neprisimenu. Gal dėl to, kad jie buvo vyresni už mane. Tokiame amžiuje juk net vieni metai daug reiškia, o Krystynos Jerzy buvo už mane vyresnis vienuolika, Andrzejus devyneriais metais – mus skyrė ištisa epocha! Kiek save atsimenu, visą laiką mūsų namuose kabėjo ponios Krystynos dovanotas 1938 m. jos nutapytas priemiesčio peizažas su mediniais namukais išilgai akmenimis grįstos gatvės. Ir dabar jis su manimi, kabo miegamajame virš lovos. Turiu ir labai gražų raižinį su žvejo šeima iš tų laikų. Viskas čia taip įdomiai stilizuota, lyg ir rytietiška maniera. Spėju, kad tai žydės grafikės Fanios Lev dovana mano mamai. Ant atspaudo paraštės užrašyta: „Dla Jadzi od Fani. 34 r.“ – „Jadzei nuo Fanios. 34 m.“ Fania Lev karo metais buvo nužudyta. Kaip ir dauguma kitų Vilniaus žydų dailininkų. Tėvams tai buvo baisus sukrėtimas, bet prie mūsų jie apie tokius dalykus nekalbėjo, tik ypatingą nuotaiką su broliu jautėm. Apskritai, kai suaugusieji norėdavo rimtai pasikalbėti, mus išvarydavo. Dažniausiai liepdavo eiti žaisti į kiemą. Neprieštaravome, nes buvom įpratę. Romanną Gintyllówną visi vadindavo Muška. Mama sakydavo, kad ji buvo labai įsimylėjusi mano tėvą. Tai linksmoji dalis. Kaip ir garsios aktorės Hankos Ordonównos repertuaro dainelės, kurias dainuodavo mano mama, kai būdavo geros nuotaikos. Iki šiol prisimenu: „A ja mam nogi, / a ja mam nogi, / które sięgają mi od góry do podłogi. / Którędy przejdę / Którędy wejdę / Wciąż słyszę jedno zdanie: kotku drogi / Skąd u pani takie nogi?“ – „Mano kojos, / mano kojos / siekia nuo viršaus iki grindų. / Pro kur bepraeičiau, / kur beįeičiau / girdžiu vis tą patį: / Brangioji, iš kur gavote tokias kojas?“

Tėvai mėgo kiną?

Tėvas gal neypatingai, o mama labai. Viską buvo mačiusi, šlagerius atmintinai mokėjo. Ne tik Ordonównos, nors aš juos labiausiai įsidėmėjau. Ordonówną mama turbūt buvo mačiusi ir gyvai. Juk žavioji Hanka buvo ištekėjusi už diplomato ir dainų kūrėjo grafo Mykolo Tiškevičiaus, vasarodavo vyro dvare Arnionyse. Mamai tas ryšys buvo labai svarbus, jinai juk pažinojo Tiškevičių šeimą iš arti: vaikystę praleido pas tetą, kuri dirbo daržininke pas Tiškevičius Lentvaryje. 1939 ar 1940 m. Ordonówna su Mykolu Tiškevičiumi apsigyveno Vilniuje kaip karo pabėgėliai. Iki sovietų invazijos Ordonówna vaidino ir Pohuliankoje, ir lenkų teatre „Lutnia“ Gedimino prospekte.

Okupavę Lietuvą sovietai, aišku, areštavo ir Ordonówną, ir Tiškevičių. Tiškevičius buvo įkalintas Maskvos Lubiankoje, o Ordonówna išsiųsta į lagerį Uzbekistane. Kai lenkai buvo paleidinėjami iš gulago, jie susitiko Taškente, paskiau per Bombėjų išvyko į Beirutą. Hanka ten ir mirė 1950 metais. Iki karo ji, beje, buvo gastroliavusi Beirute per savo turnė po Artimųjų Rytų šalis. Naujieji pokario vilniečiai apie juos, matyt, nieko nebuvo girdėję, o senieji, kiek jų beliko, per visokius rūpesčius primiršo.

Tik ne mano mama. Ir aš nepamiršau. Mama man daug pasakodavo apie filmus, apie aktores. Tėvui kiti dalykai rūpėjo, o mama buvo giliai ir aistringai panirusi į kino pasaulį. Teatrą irgi mėgo. Kai dirbau Dailės muziejaus restauravimo centre, su kolegėm padainuodavom Ordonównos šlagerius. Pagal fokstrotą „A ja mam nogi“ esam vienam karnavale net šokusios.

Kita asmenybė, kurią Jums priminė paroda „Sunkus amžius“, – Jūsų tėvo bičiulis tapytojas Rafaelis Chvolesas.

Krystyna Wróblewska, be pavadinimo. 1938 m.

Papasakokit apie susitikimus su Chvolesu.

Jį labai gerai prisimenu, nes Chvolesas pas mus pasirodė jau po karo, kai aš buvau beveik paauglė. Karo metus jis praleido Rusijoje, tai jį ir išgelbėjo. Chvolesas baisiai skurdo, vilkėjo nudėvėtais rūbais, buvo apskuręs, visas pilkas ir amžinai alkanas. Mano tėvai irgi nelengvai vertėsi, visko trūko, bet mama visada stengėsi pamaitinti Chvolesą. Nešdavo ant stalo viską, ką turėjo. Jie su tėvu kalbėdavosi, o Chvolesas vis valgė ir valgė. Negalėčiau pasakyti, apie ką jie šnekėdavosi, nes, kaip sakiau, su broliu buvome taip auklėjami, kad kai yra svečių, tupime virtuvėje arba žaidžiame kieme. Galų gale ir tie pokalbiai tuomet mums buvo nesuprantami. Dabar visa tai mintyse prabėga kaip filmas... Chvolesą labai globojo ir šelpė generolo Žiburkaus žmona Cilė Žiburkienė, ji jam tikrai daug padėjo. Chvolesas gana greitai išvažiavo iš Vilniaus. Iš pradžių į Varšuvą. Kaip vilnietis iki karo jis juk turėjo Lenkijos pilietybę. Paskiau iš Varšuvos persikėlė į Paryžių. Puikios jo pokarinės akvarelės. Viena – Natiurmortas su kefyro buteliu – kabėjo mūsų namuose prie bufeto. Chvoleso dovana. Su dedikacija Vladui Drėmai. Paskolinau tą akvarelę Vaclovui Kontrauskui, kai jis kūrė kulinarinio paveldo muziejų. Ji vis dar pas jį tebėra.

Chvolesas daugiau tapė peizažus. Galbūt padovanojo natiurmortą Drėmai, atsidėkodamas už Jūsų mamos vaišingumą, kuris buvo tapęs viena Vilniaus legendų? Man irgi teko laimė paragauti Drėmienės keptų pyragų. O ar Jums teko lankytis kituose elegantiškomis vaišėmis garsėjusiuose namuose – pas grafikę Lili Paškauskaitę?

Deja... Su Paškauskaite mus siejo vien darbiniai reikalai. Prieš parodas ji atnešdavo į restauravimo centrą sutvarkyti savo kūrinius. Sakydavo: „Draugė GražYna (Y kieta), būkit maloni, paruoškit mano darbus parodai.“ Norėdama atsidėkoti kviesdavosi pas save kavos, tik kad to laiko niekada nebūdavo. Taip ir neapsilankiau garsiuosiuose Paškauskaitės namuose. Ypač šviesi povyza, viskuo tuomet skyrėsi nuo kitų mūsų pilkų tarybinių grafikių. Ir jos ofortai man labai patiko. Prisimenu, kaip džiaugiausi tarp mokslininkų portretų aptikusi savo kursioko chemiko Romo Šarmaičio atvaizdą; jį irgi turėjau paruošti eksponavimui. Tais laikais nežinojau Paškauskaitės gyvenimo istorijos, apie savo vyrą ir didžiąją meilę Vytautą Goštautą ji, matyt, pasakojo tik artimiausiems draugams. Per daug atsiskleisti buvo pavojinga. Iki šiol gerai prisimenu, kaip mama sunerimdavo, kai Literatų gatvėje pasirodydavo sunkvežimis. Prilipdavo prie lango ir stebėdavo, ar stos prie mūsų namo, ar ne. Visąlaik bijojo, kad mus išveš. Taip, tai iš tiesų buvo sunkus amžius, bet kitokio gyvenimo mes neturėjome... Todėl ir ši paroda man labai svarbi, labai suprantama.

Ačiū už įspūdžius, kurie papildo parodoje išskleistą pasakojimą ir patvirtina, kiek daug Vilniaus atsiminimų tebesaugo mūsų miesto gyventojai.

Fania Lev, be pavadinimo. 1934 m.

Uždarymai ir atidarymai

Menininką Vladą Balsį kalbina Ignas Kazakevičius

Vladas Balsys, „Lukiškių aikštė“. 2007 m.

Iš menininko Vlado Balsio esu gavęs siūlymą uždaryti Klaipėdos kultūrų komunikacijų centrą (dar prieš susijungimą su Klaipėdos parodų rūmais). Laikotarpį projekto autorius leido pasirinkti. Vlado koncepciją supratau. Jau buvo tekę bendrauti su Redu Diržiu. Taigi meno ar kūrybos „nedarymas“ manęs nenustebino. Kita vertus, tuo metu buvau rimtai susikoncentravęs į darymą – kūriau Klaipėdos kultūrų komunikacijų centrą, organizavau jo veiklą, būriau komandą, braižiau ateities perspektyvas. Užbėgant už akių, Vlado konceptą priėmiau kaip specifinę bendravimo ir bendradarbiavimo su institucija formą. Vladas tuo metu siūlė užsidaryti ir kitoms meno institucijos. Cituoju istorinę atmintį gaivinantį, 2021 m. vasario 11 d. man rašytą laišką. Datą nurodau specialiai, nes jį gavau karantino laikotarpiu, kai Parodų rūmai oficialiai buvo uždaryti: „Prisimenu, kaip 2007 m. pasiūliau uždaryti vieneriems metams Klaipėdos parodų rūmus. Paprasčiausiai norėjau truputį leisti pailsėti kultūros institucijos darbuotojams, o nuolatiniams lankytojams įgyti naujos kultūrinės patirties. Menininkus anuomet pakviečiau nekurti tam tikrą laikotarpį (pasirinktinai vieną valandą, dieną, savaitę, mėnesį, metus). Parodų rūmų institucija mano raštišką kvietimą užsidaryti ignoravo. Tačiau apie jį kultūros kuluaruose buvo kalbama, nes išleidau parodos „Nedarbo laikas“ katalogą, o jame į projekto kultūros partnerių sąrašą specialiai įrašiau Parodų rūmus. Po pusės metų man buvo leista pakabinti meninio projekto plakatą ant pagrindinio įėjimo į Parodų rūmus. Tuščias (baltas) plakatas simboliškai informavo, kad projektas vyksta, jame dalyvauja 17 nekuriančių menininkų. Vėliau, po kelių mėnesių, plakatą Parodų rūmų institucija savavališkai nukabino ir išmetė. Paskubėjo... Žinoma, projektas tuo metu daugumai buvo dar labai sunkiai suprantamas, tačiau ir nukabinus plakatą projektas tęsėsi (aš jo gi nesustabdžiau). Ką gi, šiandien po 13 metų Parodų rūmai pagaliau yra užrakinti. Manau, kad meninis projektas „Nedarbo laikas“ yra sėkmingai realizuotas. Dabar, visuotinio karantino akivaizdoje, parodų salių, muziejų, galerijų užsidarymas yra savaime suprantamas reiškinys.“

Tačiau menininkas parodinėje veikloje dalyvauja, atidaro parodas ir eksponuoja meno kūrinius... 2019 m. birželio 7 d. galerijoje „Si:said“ (Daržų g. 18, Klaipėda) buvo atidaryta Vlado Balsio „Pusė parodos“. Apie ją rašoma Kūrėjų sąjungos svetainėje: „Tamsioje salėje išeksponuoti kūriniai neturi aiškaus kūno, formos, mastelio. Juodoje ekspozicinėje dėžėje patalpintas net baltas rūkas. Parodos lankytojas galės jį ne tik apžiūrėti, bet ir įkvėpti, paglostyti arba ranka mostelėjęs akimirksniu išblaškyti. Visi kūriniai čia tirpsta laike, balansuoja tarp būties ir nebūties pasirinkimo galimybės. Antrojoje parodos pusėje – absurdo tuštumos akistata. Kūriniai šioje pusėje neeksponuojami. Tai svarbiausioji parodos dalis. Autorius čia atrakina niekam nežinomas parodos teritorijas ir išardo kūrinių regimybes. Ši pusė – tai matomos parodos pusės tikėjimo šešėlis.“

Vladai, dabar, kai pasaulis pabėgo nuo mūsų, praeitis kaip niekada šviežia, pakalbėkim apie tą parodą. Joje kalbama apie du polius – menininką ir žiūrovą, tarp kurių telpa meno publika, visos pirmapradės sriubos (ar kosminio kompoto, jei prisiminsime tavo projektuose dalyvavusius džedajus ir drozofilas) elementai: galerininkai ir vadybininkai, prekeiviai ir rinkos analitikai, tyrėjai ir išradėjai, sociologai ir kultūrologai, žurnalistai ir internetinio turinio formuotojai. Turbūt nesuklysiu sakydamas, kad visa tavo kūryba (kaip tiksliai pavadinti meditavimą laikant rankoje semantinę petardą, reikėtų pagalvoti) kalba apie tuos du polius?

Absurdiškumo jausmas žmogų gali netikėtai aplankyti bet kuriuo gyvenimo laikotarpiu, bet kuriame mieste tapti nelauktu svečiu ir draugu. Tai absoliučiai neapčiuopiamas jausmas, vertas gilesnio apmąstymo. Sakoma, kad paskutiniai kūrybos puslapiai jau glūdi pirmuosiuose. Akivaizdu, kad tikras kūrybos pažinimas yra neįmanomas. Meno parodų žiūrovai dažniausiai susiduria tik su regimybėmis, kurias mėgstama skaičiuoti rankos pirštais. Tuo tarpu jakudzos pirštais nieko neskaičiuoja, nes gyvenime susiduria su kitais klausimais. Kartais sunku atskirti faktus nuo mitų. Didieji kūriniai atsiranda labai netikėtai, nepriklausomai nuo dekoracijų spaudoje, ekspozicinėse erdvėse, meno kritikų PR renginiuose. Kartais dekoracijos ima ir sugriūna. Tai atsitinka, kai nustatomas laiko ryšys.

Čia būtų galima tęsti pokalbį apie konkretaus veiksmo prasmės buvimą ir nebuvimą, apie veiksmo priežastį ir pasekmes visų pirma tau pačiam, tavo mąstymui, nuostatoms. O kas pasikeitė per 15 metų „uždarymo ir atidarymo“ veiklos lauke, kuriame veiki ir kurį veiki „tarsi“ nieko neveikdamas?

Kalbant apie gyvenimą ir kūrybą Klaipėdoje, galbūt aš nenuėjau ten, kur ketinau, bet sustojau ten, kur norėjau. Rašytojas Ray Bradbury yra pasakęs: „Kai gyventi gera, nėra reikalo ginčytis dėl gyvenimo prasmės.“ Per 15 metų nepajutau klimato atšilimo nei šiuolaikiniame mene, nei architektūroje. Mano nuostatos nepasikeitė. Stebiu tuščius pokyčius, nes daugeliu atvejų institucijos, architektūros analitikai, menininkai tik imituoja veiklą – išardo senas ir stato naujas dekoracijas, po kiek laiko jos vėl pakeičiamos. Na taip, neprisijungiu prie šios meno statybos. Džiaugiuosi galimybe stebėti kultūros spektaklį sėdėdamas paskutinėje eilėje. Nors gal kartais ir pabosta stebėti tas regimybes... Tačiau kai supranti būties laikinumą ir kasdienybės absurdo grožį, retkarčiais gali pasidžiaugti, paploti ir keliauti tolyn. Prisiminiau, kaip per vienos parodos atidarymą labai gerai žinomas Lietuvos menininkas pusbalsiu man pasakė, kad niekas jo seniai nebestebina, o nauja paroda – tik ankstesnės šešėlis. Tai tarytum nesibaigiantis užburtų pasikartojimų ciklas: parodų atidarymai, kuratoriaus žodis, menotyrininko žodis, menininko žodis, aplodismentai, šypsenos, interviu, kūriniai, pavadinimai, antraštės, recenzijos, pagyrų užuovėjos... Taigi šioje išpažintyje nėra nieko originalaus, tik nuoširdus susirūpinimas, bet to pakanka, kad atskleistum absurdo ištakas.

Ar kūryba gali vykti, kai kultūrinio lauko temperatūra – absoliutus nulis? Kur riba, kai judėjimas jau minėtame kosminiame kompote sustoja? Rūką parodoje vis dėlto vadinčiau „nedarymo“ pozicija, pateikta meno kūrinio pavidalu.

Mano kūrybinė biografija – vis dar baltas lapas. Į mano parodų atidarymus ateina labai nedaug žmonių, ir aš tuo džiaugiuosi. Atrodo, man pavyko būti nematomam, nežinomam ir nekuriančiam. Kiekvienas naujas kūrinys galėtų būti tik įrodymas, kad ankstesni kūriniai buvo savaip klaidingi, suprantami tik kaip kokie nepavykę kūrybiniai eksperimentai ar nesibaigiančios meninės paieškos variacijos. Kalbėdamas apie šias ribas prisiminiau, kad viena įdomesnių kūrybinių patirčių 2020 m. nutiko galerijos „Si:said“ meno projekte „Paviljonas“. Niekam apie tai nepasakojau, nesigyriau net projekto organizatorei... Projekte buvo penki kviestiniai menininkai, tad vyko penkios parodos – daugiabučio namo pirmame aukšte, išnuomotame dviejų kambarių bute Klaipėdoje. Ketvirtoji buvo mano „Uždaryta paroda“. Instaliacijos medžiaga – dirbtinis rūkas. Turbūt tinkamai neapskaičiavau kiekio ir kūrinio medžiaga pranoko lūkesčius – butas baltame rūke paskendo per keletą minučių. Reginys buvo nepaprastas – išties unikali erdvinė patirtis. Po parodos nusprendžiau išvėdinti patalpas ir trumpam pravėriau langą. Deja, bet kažkam iš gretimo daugiabučio pasivaideno, kad tai gaisras. Ugniagesiai atvažiavo apsirengę kostiumais su deguonies balionais, skafandrais ant galvų, rankose tvirtai laikydami ilgus metalinius laužtuvus. Iš pradžių jie nepatikėjo, kad viskas gerai, ir pareikalavo nedelsiant atrakinti duris. Nors mano parodos koncepcija buvo kiek kitokia, išeities neturėjau, duris atrakinau... Įdėmiai apžiūrėję patalpas, tik paklausė – ar čia buvo fotosesija? Atsakiau – na, taip... Nutariau nepasakoti apie parodą rūke, Klaipėdos miesto pietinio rajono gyventojų integraciją į kultūros ir meno lauką, Lietuvos kultūros tarybos ir Klaipėdos miesto savivaldybės finansuojamo šiuolaikinio meno projekto „Paviljonas“ uždavinius ir tikslus.

Gal tai, ką tu darai, yra ne kūryba, o filosofinis portfolio, veiklos įveikimo per neveikimą dienoraštis? O tasai Sizifo kamuoliukas parodoje – akivaizdus šių pastangų artefaktas?

Absurdas turi prasmės tik tiek, kiek su juo nesutinkama. Priemonė negali būti tikslas. Ne aš pastačiau meno labirinto sienas, ne man jame klaidžioti. Visais atvejais mes esame tik tie, kuo save laikome. Esu architektas ir man atrodo, kad turiu metodą, kaip nepasiklysti, – į keliones pasiimu Ariadnės siūlų kamuoliuką.

Atrodo, kad tu nekuri konkretaus kūrinio – veikiau perkuri istoriją, ištrindamas nereikalingą kūriniui aplinką, kūrinį iš aplinkos. Kas vis dėlto lieka?

Paskutiniai kūrybos puslapiai jau glūdi pirmuosiuose. Kūryboje visada išlieka nepažinumas, susirūpinimas ir absurdas. Yra daug būdų, kaip atlikti šuolį, bet svarbiausia – iššokti. Kurti ar nekurti, tai nieko nekeičia. Svarbiausia yra pabaiga, prieš kelis šimtmečius bylojo Yamamoto Tsunetomo slaptojoje samurajų knygoje „Hagakurė“. Gražbylystės mene svarbiausia – mokėti tylėti.

Pokalbis iš ciklo „Pastabos ir paraštės. Menotyrininko dienoraštis“ finansuojamas Klaipėdos miesto savivaldybės, gavus stipendiją kultūros ir meno kūrėjams.

Vladas Balsys, „K l onė miš o ta eliu“. 2016 m.

P. Sadausko nuotr.

Kūryboje transformuojamos patirtys

Pokalbis su dramaturge Gabriele Labanauskaite

Agnė Zėringytė

Spektakliai pagal dramaturgės Gabrielės Labanauskaitės kūrybą statomi Lietuvoje ir užsienyje. Jos pjesė „Raudoni batraiščiai“ laimėjo nacionalinės dramaturgijos festivalį „Versmė“, taip pat Baltijos dramaturgijos konkursą, pastatyti to paties pavadinimo spektakliai Lietuvos nacionaliniame dramos teatre (rež. Yana Ross, 2012) ir „Resad“ teatre Ispanijoje (rež. Romeo Urbano, 2016). Ji kūrė dramaturgiją spektakliams „Skaudžiausia“ (rež. Svetlana Dimcovič, Londono „Southwark Playhouse“ teatras, 2008), „Nematomi monstrai“ (rež. Vidas Bareikis, „No Theatre“, 2013), „Melancholijos bokštai“ (rež. Aira Naginevičiūtė, Šokio teatras „Airos“, 2016), „Saliutė“ (rež. Olivia Rose, Londono „Kings Place“ kultūros centras, 2016), „Žalgirės“ (rež. Bareikis, Nacionalinis Kauno dramos teatras, 2017), „Išrinktieji“ (rež. Monika Klimaitė, Valstybinis Šiaulių dramos teatras, 2017) ir kt. 2019 m. kartu su kūrybine grupe pelnė „Auksinį scenos kryžių“ už komiksų operą „Alfa“ (rež. Gintarė Minelgaitė).

Kas labiausiai įkvepia kurti? Iš kur ateina idėjos?

Idėjos – tai debesis, kuris susikaupia virš galvos ir dažniausiai yra nenuspėjamas. Dažnai net nenutuokiu, kuo tas debesis nustebins: lietumi, apsiniaukimu, pragiedrėjimu ar kitomis kūrybos meteorologijai pažįstamomis formomis. Tam tikrus kūrybinius orus galima sukelti susikaupimu, laukimu, nusiteikimu, domėjimusi aktualiomis temomis ar įsikvėpti iš tam tikrų žmonių. Smagu tą debesį pagainioti gamtoje, atsiskyrus, akims neatsitrenkiant į jokią artimą peizažo kliūtį.

Iš tiesų dažniausiai idėjos atkeliauja tada, kai apie jas net negalvoji.

Daugelis rašančiųjų susiduria su kūrybiniu bloku. Kaip elgiatės jam ištikus?

Kūrybinis blokas – labai vaizdingas posakis, iš karto primenantis sieną, kurią sunku peržengti ar pramušti, priklauso, iš ko ji padaryta: iš plytų, betono, metalo, medžio ar kitų medžiagų. Bet kuriuo atveju įprasčiausiai bandau ją apeiti, mažiau su ja kovodama, o tada sulaukiu ir mažiau pasipriešinimo iš išorės.

Taip pat kartais jaučiuosi ne patirianti kūrybinį bloką, o įkritusi į duobę. Duobėse, žinia, dažnai būna tamsu ir šalta. Be to, arba ten tūnodamas tik gilini duobę, arba bandai iš jos išsikapanoti. Geriausios kopėčios – meilė sau, gailestingumas, perfekcionizmo atidėjimas į šalį. Anksčiau, kai įkrisdavau į duobę, pykdavau ant savęs, nes netrukus prisistatydavo vidinis kritikas ir grūmodavo piršteliu, sakydamas, kad negalima būti silpnai, pasiduoti, juk spaudžia terminai ir apskritai – profesionalai į duobes nekrinta. Dabar leidžiu sau tiesiog visų pirma pripažinti, kad išgyvenu kūrybinę krizę, o tada jau iki galo išjausti tą čia ir dabar patiriamą būseną.

Juk kūrybiškumą galima įsivaizduoti ir kaip balioną – kartais jis pilnas, kartais pustuštis, kartais subliūškęs arba dar iš viso nepripūstas. Nebesitikiu, kad mano kūrybiškumo balionas bus visada pilnas. Svarbu, kad pati būčiau pilna – gyvenimo, patirčių, emocinio tikrumo. O kūryba niekur nedingsta, net kai leidžiame sau pailsėti ir nieko daug iš savęs nereikalaujame.

Savo kelią pradėjote kaip filologė, studijavote lietuvių filologiją ir suomių kalbą. Kas paskatino žengti į teatro ir dramaturgijos pasaulį?

Pati dramaturgija ir paskatino, tiksliau – jos poreikis. Jeigu dar konkrečiau – tai prieš dvidešimt metų organizuoti Nacionalinės dramaturgijos konkursai, įvairios dirbtuvės ir seminarai.

Tačiau jau mokykloje rašydavau trumpas pjeses kalėdiniams ar kitiems proginiams vaidinimams. Nesureikšminau to kaip ypatingo dalyko, jeigu reikėdavo, tai ir sukurpdavau kokį tekstuką, o paskui kartu su kitais moksleiviais jį režisuodavome ir vaidindavome.

Tačiau mano pirmosios teatro ir meno patirtys prasidėjo daug anksčiau. Močiutė dirbo bilietų kontroliere Šiaulių filharmonijoje ir Kultūros rūmuose, tad, žinoma, ir man ten teko nemokamai pasitrinti. Vėliau buvo net du vienu metu lankomi dramos būreliai, minėti mokyklos vaidinimai.

Apskritai pradėjau rašyti, kai išmokau abėcėlę, tik tikslios dramaturgijos pradžios datos jau nebeatseku.

Už spektaklio „Žalgirės“ dramaturgiją buvote nominuota „Auksiniam scenos kryžiui“. Pirminė pjesės mintis kilo iš asmeninių patirčių, kartu su merginų mėgėjų komanda žaidžiant krepšinį. Kiek Jūsų kūryboje asmeninių patirčių? Ar taip nutinka tik pavieniais atvejais?

Turbūt būtų naivu sakyti, kad rašydami visiškai neatspindime savęs. Nesutinku su tuo, kad autoriai būtų visiškai tapatinami su savo sukurtais personažais, tačiau tikiu, kad kažkoks asmenybės atspindys yra, ir net nebūtinai per veikėjus, bet ir per kitas menines priemones – pasirinktas temas, rašymo stilių, pasakojimo toną, žanrą, atmosferą.

Tragikomedija „Žalgirės“ parašyta dokumentiniu pagrindu ir pagrįsta nemaža dalimi biografinių krepšinio mėgėjų LGBT komandos „Gender Wrongs“ narių patirčių. Tiesiog tos patirtys transformuotos ir perleistos per kūrybinį filtrą. Pavyzdžiui, iš skirtingų asmenybių bruožų sukurta kuri nors viena pjesės veikėja ir pan.

Ši tragikomedija ir autobiografinė ta prasme, kad pati lankiau komandos „Gender Wrongs“ treniruotes, kartu rengėme tarptautinį LGBT krepšinio mėgėjų turnyrą Lietuvoje, keliavome žaisti krepšinio į turnyrą, kuris vyko ne Aliaskoje, kaip spektaklyje, bet Latvijoje. Taigi gyvenime kartais būna daug kas paprasčiau, tačiau nereiškia, kad nesvarbiau.

Naujausioje mano tragikomedijoje, kuri vadinasi „NT drama“, irgi nemažai autobiografiškumo. Joje aprašiau kapitalistinį absurdiškumą, bandant gauti paskolą iš banko ir įsigyjant nuosavą būstą.

Pandemijos akivaizdoje teatras privalėjo pasikeisti ir ieškoti naujų formatų. Taip drastiškai keičiantis teatrui, kaip keičiasi dramaturgija?

Man teatras pats smagiausias gyvas. Tad virtualios repeticijos, nors ir tinkamos idėjų generavimui bei minčių lietui, jau tampa sudėtingos, kai reikia išsibandyti parašytą tekstą veiksmu. Tiesą sakant, iš esmės ko nors naujo, išskyrus vieną režisierės Monikos Klimaitės ir Panevėžio teatro „Menas“ inicijuotą performansą specialiai virtualiai erdvei, per šį laikotarpį ir nekūriau.

Gabrielė Labanauskaitė

T. Tereko nuotr.

Virtuali erdvė – visiškai atskira platforma, tad per pandemiją grįžau prie tokiu laikotarpiu man priimtinesnių formų: rengiu leidybai poezijos knygą, taip pat turiu kitų kūrybinių sumanymų ir laukiu geresnių laikų, kai parašytą tekstą galėsime iš karto išsibandyti scenoje.

Kaip manote, ar dramaturgijai Lietuvoje skiriama pakankamai dėmesio?

Manau, kad dėmesio dramaturgijai dažniausiai trūksta, nepaisant pavienių pagirtinų veiksnių, kuriuos norisi paminėti, įvertinant nuveiktą darbą dramaturgijos labui, – „Teatro žurnale“ spausdinamos dramaturgijos skilties, kartais vis dar išnyrančių nacionalinės dramaturgijos konkursų ar dirbtuvių, dramų skaitymui skirto festivalio „Dramokratija“.

Tačiau bendras požiūris į dramaturgiją šalies kontekste vis dar nėra pakankamai rimtas. Turiu omenyje, jog nėra savaime suprantama, kad nacionalinė dramaturgija – svarbi, kad kiekviename teatre etatą gali turėti ne tik aktoriai ir režisieriai, bet ir dramaturgai.

Probleminę situaciją atspindi ir tai, kad panaikinta dramaturgijos nominacija iš „Auksinių scenos kryžių“ apdovanojimų. Manau, tai rodo nepagarbą tiek specialybei, tiek jai atstovaujantiems žmonėms.

Jūsų pjesė „Raudoni batraiščiai“ sulaukė didelės sėkmės, pateko į šimto geriausių Europos pjesių, parašytų 2012 m., sąrašą. Pagal ją statyti spektakliai Lietuvoje, Latvijoje ir Ispanijoje. Ar rašydama naują pjesę galvojate, kokiai auditorijai ji aktuali?

Rašydama pirmiausia galvoju, ką noriu pasakyti, kokią žinutę perduoti, apie ką paskatinti susimąstyti. Natūralu, kad tam tikros temos turi specifinę auditoriją, tačiau jeigu kūrinys sudomina, tada apie spektaklį sužino ir daug platesnis ratas žmonių, kaip nutiko „Žalgirių“ spektaklio atveju: jį pamatė labai daug ne tik teatru, bet ir krepšiniu besidominčių žmonių.

Rašydama pjesę „Raudoni batraiščiai“ pirmiausia galvojau apie po nacionalistinėmis idėjomis paslėptą neapykantą, kuria dažnai naudojasi politikai, skatindami mases už juos balsuoti. Ši didelė tema susitraukė į vienos šeimos – brolių Jono ir Juozo – istoriją. Rašydama šią tragikomediją prieš daugiau nei dešimt metų maniau, kad ji bus aktuali tik Lietuvos kontekste, kuriame nacionalizmas vis dar stipriai išreiškiamas rasizmu, homofobija, ksenofobija ir apskritai kitoniškumo nepriimančiomis formomis. Tačiau, deja, po įvairių globalinių reiškinių, didelės emigracijos bangos kai kuriose šalyse vėl aktyviai atgimsta nacionalsocialistinės vertybės, todėl pjesė tampa aktuali ir tokiose šalyse kaip Ispanija.

Rašydama dažnai iškeliu kažkokią problemą ir stengiuosi ją parodyti iš įvairių perspektyvų. Nuoširdžiai norėčiau, kad po dešimties metų tam tikros problemos nebūtų aktualios, tačiau istorija linkusi kartotis ir sukti ratus.

Ar turite savų kūrybinių ritualų? Kokią vietą jie užima Jūsų gyvenime?

Ritualus mėgstu, jie skirtingi ir priklauso nuo to, ką rašau, kokiu paros metu. Ryto puslapius, dienoraštines idėjas ar poeziją rašau į sąsiuvinį, mėgstu rašalinį parkerį. Jeigu jis dingsta, atrodo, lyg galvą būčiau pametusi, ne rašiklį. Man patinka popieriaus lapu besiliejančios rašalo eilutės, tada panyru į kitokią būseną.

Pjeses, scenarijus, ilgesnius prozos kūrinius mėgstu susiplanuoti, idėjas, skyrius, minčių žemėlapius ir struktūros schemas išsikabinti ant sienų, kad galėčiau matyti bendrą vaizdą ir lengviau suvokti visumą.

Mėgstu rašyti gryname ore, kai leidžia orai, todėl turiu, kaip juokaudama vadinu, mobilų biurą – tiesiog nuvažiuoju į įkvepiančią vietą ir rašau, kol leidžia laikas ir aplinkybės.

Ačiū už pokalbį.

Scena iš spektaklio „Žalgirės“

D. Stankevičiaus nuotr.

Nuo kino iki bėdų turgaus

Kandidatai į geriausio filmo „Oskarą“

„Tėvas“

„Judas ir juodasis Mesijas“

Balandžio 25 d. vyks 93-ieji Amerikos kino akademijos apdovanojimai. Peržvelgusios visų kategorijų kandidatus manome, kad šįmet baisių priekaištų dėl nelygybės turėtų būti mažiau. Tačiau geriausio filmo kategorijoje nominuotą **„Metalo garsą“** („The Sound of Metal“, rež. Darius Marder), mūsų nuomone, patį prasčiausią filmą, būtume išmetusios ir pakeitusios Kelly Reichardt filmu „Pirmoji karvė“ („First Cow“, JAV, 2020). Juolab kad režisierė savo filme vengia manipuliuoti „aukos sindromu“. Kartu pritariame vieno pikto interneto komentatoriaus minčiai, kad „Metalo garsas“ – dar vienas *milenials'o* darbas: sausas, akademinis, jokių metaforų, aistros už kameros ir prieš ją, užsidegimo ir tikėjimo pasakojama istorija... Be to, geriausio filmo kategorijoje vietoj dviejų moterų būtų atsiradusios trys, o Kelly Reichardt kvota tikrai nepavadintum – jos filmas visa galva lenkia net pusę iš aštuonių kandidatų.

Grįžkime prie „Metalo garso“. Britų aktorius Rizas Ahmedas (taip pat nominuotas už geriausią vaidmenį) įkūnija būgnininką Rubeną, grojantį metalo grupėje su mergina Lu (Olivia Cooke). Jie gyvena „ant ratų“, po koncertų klausosi bliuzo ar popmuzikos, tačiau iš pradžių nė nesupratome, kur link tas paradoksas ves. Nenuveda niekur, užtat staiga paaiškėja, kad Rubenas – buvęs narkomanas, tad drastiškai greitas klausos praradimas gali būti narkotikų vartojimo pasekmė... Klausą jis praranda visiškai, jį palieka mergina, jis priimamas į kurčiųjų bendruomenę (tik spėk susigaudyti, kodėl, kada ir kaip). Prisipažinsime, Rizas Ahmedas mums atrodo labai vidutiniškas aktorius, spoksantis apuoko akutėmis ir jau antrame iš eilės filme vaidinantis sunkiai sergantį muzikantą: Bassamo Tariqo dramoje „Mogul Mowgli“ (2020, D. Britanija) jis vaidino pakistaniečių kilmės britą reperį, sergantį kažkokia autoimunine liga. „Metalo garse“ dramatiško veidelio aktorius taip ir nesugebėjo įkvėpti savo personažui gyvybės, asmenybės iš jo irgi neišspaudė. Aišku, kaltas ir scenarijus, primenantis neišplėtotą rašytojo tezę, ir pati režisūra, nes vadinamosios chemijos tarp Rubeno ir jo merginos, jos ir tėvo, Rubeno ir kitų kurčiųjų neužčiuopėme – kiekvienas veikia sau. Tad aukšti filmo reitingai ir klijuojami epitetai – sunkus, gilus, tikras – pakylėja į naują nuobodulio lygį... Tai filmas, kurį galima vadinti „aktualiu“ projektu apie pozityvumą, nors verčiau derėtų vadinti niekad nesibaigiančia depresija.

Dar viena nesibaigianti depresija – Floriano Zellerio filmas **„Tėvas“** („The Father“, D. Britanija, Prancūzija, 2020). Alcheimeriu sergantį tėvą vaidina Anthony Hopkinsas, o jo kenčiančią dukterį – Olivia Colman. Apie demenciją ir Alcheimerį sukurta jau šimtai filmų. Šis – elementarus ankstesniųjų atkartojimas su standartiniais dramaturginiais vingiais, nes tokios neišgydomos ligos siužetą tempia tik žemyn. Tad nuspėti, kuo filmas baigsis, galima jau pačioje pradžioje. Esą filmas originalus ir savo montažu (nominuotas ir už montažą), mat pasakojama iš viską pamirštančio Hopkinso perspektyvos. Nors Hopkinsas nominuotas už geriausią vaidmenį, žiūrėjome į jį ir tikrai gailėjome. Ne dėl ligos, o dėl beviltiško rankų skėsčiojimo, sutrikusios išraiškos ir nejaukaus krizenimo. Ir kas sugalvojo, kad brandaus amžiaus megaaktoriai turi vaidinti neįgalius senukus, o ne, pavyzdžiui, kokio Hanibalo Lekterio intelektualų senelį ar net jau prosenelį?..

Kvotos tikrai praverstų ir turėtų apriboti seilėtų dramų kiekį, kurias, regis, pastaruoju metu dažniau kuria jaunojo Verterio veido vyrai. Į jau aptartų režisierių būrį įtrauktume ir **„Minari“** (JAV, 2020) režisierių Lee Isaacą Chungą. Šis yra sukūręs be galo dramatiškų filmų apie skirtingų etninių grupių vaikinų draugystę Ruandoje, sergančiuosius vėžiu ir pan. Naujausiame filme Chungas nukelia į 7-ojo dešimtmečio JAV, kai korėjiečių kilmės šeima iš Kalifornijos persikelia į Arkanzasą, kur įsigijęs žemės vyras svajoja tapti ūkininku, užuot visą gyvenimą dirbęs viščiukų fabrike. Žmona nusiteikusi skeptiškai, paauglė dukra – visa į motiną, svajojanti apie didmiestį, užtat tėvas ir mažametis sūnus, turintis širdies ydą, – iš vieno molio. Po kiek laiko atvyks ir žmonos motina, anūkams neleisianti užmiršti korėjietiškų šaknų. Kaip ir reikėtų tikėtis, iš pradžių anūkai jos vengs, mažasis pasakys tėvams, kad ji smirdi Korėja, nėra tikra močiutė, nes nešioja vyriškas trumpikes, keikiasi, nuolat žiūri boksą ir nekepa pyragų. Tačiau ilgainiui močiutės ir mažojo anūko linija tampa gyviausia, mat kiti lyg kažką ir veikia, bet niekas faktiškai nevyksta. Regis, režisierius taip ir neapsisprendė, apie ką nori kurti filmą, kuriuos personažus pabrėžti. Serialas, kurio kiekvienoje serijoje būtų koncentruojamasi į atskirus personažus, gal ir būtų suveikęs kaip Hirokazu Kore-edos 2012 m. „Sugrįžimas namo“ („Going My Home“), o dabar filmas primena ne itin vykusį Terrence'o Malicko ir azijietiškų šeimos filmų mišrūną.

Aktorės Emerald Fennell režisūrinis debiutas **„Perspektyvi mergina“** („Promising Young Woman“, D. Britanija, JAV, 2020) bent jau neverčia žiūrėti į kenčiančius herojus, nors Carey Mulligan vaidinama paslaptingoji Kasandra ir traumuota praeities įvykių. Tačiau filmą apibrėžti sunku – neaišku, ar jis skirtas paauglių auditorijai, ar tai savotiškas superherojų filmas, o gal net komiksas. O gal tiesiog režisierė taip tiesmukai suvokia pasaulį: blogis ir gėris, niekšas ir auka. Visa tai vainikuoja kerštas: jei buvai geras – gyveni, jei ne... Rodos, lyg ir užčiuopiama ironija, pernelyg šaržuoti ir sutirštinti personažai, tačiau jokio antro dugno, o dialogai tik sutvirtina veikėjų doras ir nedoras užmačias. Filmo reklaminis šūkis skambėjo maždaug taip: „Kerštas dar niekada neatrodė toks perspektyvus“. Deja, regis, Mulligan pati tuo nelabai patikėjo, tad ir jos, ir režisierės kerštui trūksta užsidegimo ir energijos.

Iš kito filmo apie „Juodąsias panteras“ irgi tikėjomės kur kas daugiau. Shakos Kingo **„Judas ir juodasis Mesijas“** („Judas and the Black Messiah“, JAV, 2021) nukelia į audringą 7-ąjį dešimtmetį. Tačiau Aaronas Sorkinas „Čikagos septyneto teisme“ meistriškai kuria filmą apie idėjas, o Kingo filmas būtent tarp idėjų ir intencijų pasiklysta. Pasakojama apie Fredą Hamptoną (išties puikus Daniel Kaluuya), radikalios afroamerikiečių organizacijos „Juodosios panteros“ lyderį, kurio trumpas gyvenimas tapo legenda. Miegantis Hamptonas 1969-aisiais buvo nužudytas policininkų ir FTB agentų, jo žudikus teismas išteisino, o dvidešimt vienų kovotojas tapo judėjimo ikona ir kankiniu. Tačiau iki šiol Hamptonas nebuvo sulaukęs populiariosios kultūros dėmesio. Pirmiausia dėl dominuojančio „Juodųjų panterų“ naratyvo, vaizduojančio šią revoliucinę socialistinę partiją kaip išimtinai smurtinę, nukreiptą prieš baltaodžius, ignoruojant išties progresyvias socialines „Juodųjų panterų“ programas ir idėjas. Apie tai šiek tiek užsimenama ir Kingo filme, tačiau centre vis dėlto lieka šaudynės bei kruvini „Juodųjų panterų“ ir policininkų susirėmimai. Taigi dar kartą tiesiog įtvirtinami stereotipai.

Žinoma, emocinis filmo variklis – tai Kaluuyos Hamptonas, filme vaizduojamas kaip vizionierius ir genialus politikas, nepaprastai gabus oratorius, pagrindinis strategas, kuriant didžiulę vaivorykštinę koaliciją, kurią sudarė Puerto Riko aktyvistai, buvę baltieji pietiečiai ir kitos radikalios Čikagos organizacijos. Tačiau dėl nelabai suprantamų priežasčių filmo scenaristai (pats Kingas ir Willas Bersonas) nusprendė pagrindinį vaidmenį suteikti Judui – FTB informatoriui, automobilių vagiui Billui O'Nealui (LaKeith Stanfield). Gal tai ir nebūtų problema, jeigu patiems kūrėjams O'Nealas būtų bent kiek įdomus. Tačiau tai vienos natos personažas, vaizduojamas kaip dėl savo kailio nuolatos drebantis oportunistas, ką jau kalbėti apie tai, kad visi FTB agentai su liūdnai pagarsėjusiu J. Edgaru Hooveriu priešakyje rodomi kaip fanatiški rasistai ir antikomunistai ar šiaip niekingi žmonės. Siekiant filmą paversti dar dramatiškesniu, t.y. lengviau vartojamu, įpinama ir Hamptono meilės istorija... Atrodo, kad filme vietos atsiranda viskam, išskyrus tam, kas įdomiausia, – „Juodosioms panteroms“ ir jų idėjoms, kurios iki šiol neprarado savo aktualumo.

Na, o Chloé Zhao **„Klajoklių žemė“** („Nomadland“, JAV, Vokietija, 2020) – šių apdovanojimų sezono numylėtinė, tad tikrai nenustebtume, jeigu „Oskaro“ statulėlė atitektų būtent šiam filmui. Sukurta remiantis žurnalistės Jessicos Bruder knyga, „Klajoklių žemė“ peržengia vaidybinio ir dokumentinio kino ribas. Šiame melancholiškame, laisvos struktūros filme tėra du profesionalūs aktoriai – Davidas Strathairnas ir Frances McDormand, kurią iš tikrųjų norėtųsi vadinti bendraautore, nes be jos empatijos, subtilumo ir dėmesingumo filmo negalime įsivaizduoti. Čia McDormand įkūnija į septintąją dešimtį kopiančią našlę Fern, praradusią ne tik vyrą, darbą, bet ir savo namus angliakasių miestelyje, kuris virto vaiduokliu. Fern mums atveria duris į kitą, paralelinį pasaulį, kuriame gyvena naujoji socialinė klasė bei visuomenės autsaideriai, pasirinkę klajokliškąją gyvenimo būdą. Kai kuriems toks pasirinkimas buvo priverstinis: šiuolaikinė Amerika tikrai negarsėja socialinėmis garantijomis, čia gana lengva prarasti namus, darbą arba viską. Kitiems, kaip ir pagrindinei herojei Fern, tai iš dalies sutapimas, o kartu – gyvenimo filosofija. Kaip rašė vienas kritikas, dabar jos namai – furgonas, siužetas – kelias, o žanras – kelio filmas.

„Klajoklių žemę“ net galima pavadinti šiuolaikiniu vesternu, tačiau šis žanras pirmausia sietinas su Amerikos ekspansijos idėjomis, o Zhao kalba apie imperijos griūtį. Režisierės Laukinių Vakarų vizija – tai kvapą gniaužiantys kraštovaizdžiai (operatorius Joshua James Richards), apledėjusios automobilių stovėjimo aikštelės, šiukšlių išmargintos stovyklavietės ir bedvasės darbovietės... Klajokliškas gyvenimas tampa ne tik išsivadavimu nuo „dolerio diktato“, nuobodžios egzistencijos ir kitų žmonių nuomonės bei primestų taisyklių – tai kartu žmogaus laikinumo pripažinimas ir protestas prieš jį.

Taigi, kantriai laukdamos apdovanojimų, tris „Piktų kritikių“ statulėles siunčiame šiems filmams: Davido Fincherio **„Mankui“** („Mank“, JAV, 2020), Aarono Sorkino **„Čikagos septyneto teismui“** („The Trial of the Chicago 7“, JAV, D. Britanija, Indija) ir Zhao **„Klajoklių žemei“.** Apie pirmus du jau rašėme kiek anksčiau.

Piktos kino kritikės
Santa Lingevičiūtė,
Ilona Vitkauskaitė

Pandeminio kino metai

Karantino skaitiniai. Balandis

Internetinis žurnalas *dwutygodnik.com* paskelbė didelį kinotyrininko, publicisto ir eseisto Jakubo Marmureko straipsnį „Pandeminio kino metai“. Pasak Marmureko, kovido epidemija uždarė kino teatrus visame pasaulyje, padėjo ant lentynų pasaulinius blokbasterius, kurių premjeros atidėtos geresniems laikams, sustiprino internetines kino platformas. Tačiau pandemijos įtaka neapsiriboja tik kino gamyba – pradeda rastis „pandeminis kinas“, portretuojantis gyvenimo karantino sąlygomis patirtį.

Marmurekas mano, kad pirmas atsakas į pandemiją buvo mažosios formos – trumpo metražo filmai, kuriuos užsakė internetinės kino platformos. HBO pagamino kelias serialo „Namuose“ („W domu“) versijas (ispanišką, suomišką, lenkišką), „Netflix“ pakvietė viso pasaulio kinematografininkus kurti namie. Marmurekas sako: „Akivaizdu, kad „mažasis pandeminis kinas“ labai greit suformavo kelis pasikartojančius tropus, kaip rodyti viruso pakeistą realybę. Pirmasis – karantino sąlygomis uždaryto menininko autoportretas. Lenkiškoje „Namuose“ versijoje, pavyzdžiui, matome Jaceką Borcuchą (filmo „Saldi dienos pabaiga“ režisierius – *Ž. P.*), savo Varšuvos bute priimantį sveikinimus 50-mečio proga (viskas nufilmuota stilingai nespalvotai). Kitas tropas – pora, kuri uždaryta namuose visą parą, septynias dienas per savaitę, paprasčiausiai pradeda nusibosti vienas kitam. Savo lenkiškoje „Namuose“ novelėje Magnusas von Hornas (filmo „Prakaituok“ režisierius – *Ž. P.*) portretuoja moters ir jos vyro, aktoriaus, besirengiančio vaidmeniui „koronos trileryje“, santykių krizę. Išėjimas iš namų apsipirkti, kelionė tramvajumi per ištuštėjusį Varšuvos centrą tampa žmonai atokvėpiu nuo vis labiau smaugiančios namų tikrovės. Išmiręs miestas – tai trečiasis raktinis „koronos kino“ motyvas. Trumpo metražo filmuose stebime vaizdus, nufilmuotus pro buto langą, tuščias gatves, uždarytas parduotuves, kadaise gyvybės pilnas viešąsias erdves.“

Pasak Marmureko, „mažasis pandeminis kinas“ rodo situacijas, kurios pažymėtos rutinos ir nuobodžio. Tačiau tokį nuobodį kine reikėtų bent jau problemizuoti. Tai pavyksta ne visada: „Karantino vaizdai dažnai virsta klišėmis. Nors ekrane parodytose situacijose atpažįstame savo pastarųjų metų patirtis, dažnai kyla įspūdis, kad iš tikrųjų kūrėjai nelabai turi ką svarbaus pasakyti.“

Marmurekas klausia, ar ieškant tikrų pandemijos vaizdų nebūtų prasminga dažniau prisiminti kino mėgėjus. Jo manymu, tokia prielaida remiasi Kevino Macdonaldo projektas „Life in a Day 2020“, kuris prieinamas jutube. Tai Macdonaldo ankstesnio projekto tęsinys – kolekcija vaizdų, kuriuos paprasti žmonės nufilmavo 2020 m. liepos 25 dieną. Ne visi vaizdai tiesiogiai susiję su pandemija ir jos tikrove, bet, pasak Marmureko, „nepaisant puikių didžiulės dokumentinės vertės fragmentų, projektas nuvilia kaip kolektyvinis pandemijos metų dienos portretas“.

Marmurekas nuomone, ir profesionalus, ir mėgėjiškas „mažasis pandeminis kinas“ apeina svarbų pandemijos patirties aspektą – nerealumo pojūtį, kurį patiriame mėnesius gyvendami uždaryti, tarp tų pačių keturių sienų, perdirginti socialinių medijų, televizijos, internetinių platformų turinio. Visa tai kartu gali prisidėti prie psichikos krizių, apatijos ir baimių.

Pasak Marmureko, pandeminę atskirtį kaip psichinės krizės būseną puikiai perteikia du britų filmai: Jonathano Glazerio „Strasbourg 1518“ ir Robo Savage'o „Host“: „Trumpametražio Glazerio filmo pavadinimas – asociacija su vadinamąja šokių epidemija, kuri atsitiko Strasbūre 1518-ųjų vasarą. Per liepos kaitrą moteris staiga pradėjo šokti gatvėje. Jos šokis buvo užkrečiamas, prie jo prisijungė vis nauji žmonės. Jie šoko iki išsekimo, sakoma, kad net iki mirties. „Šokio karštinė“ truko kelias dienas ir apėmė kelis šimtus žmonių. Glazeris surinko šokėjus ir šokėjas iš viso pasaulio. Kiekvienas šoka vienas priešais statišką kamerą, erdvėje, primenančioje kambarį, iš kurio išnešti baldai. Šokis pagal pulsuojančią elektroninę Micos Levi muziką – aistringas, beprotiškas, kartais kupinas nevilties. Choreografija tiesiog susieta su pandemijos situacija – viena šokėja šoka aplink medinį kubilą su vandeniu, kuriame staigiais judesiai bando nusiplauti rankas. Filmo montažas spartėja, tampa vis labiau klipinis, atskiros erdvės, menininkų siluetai, šokių judesiai susilieja į vieną ekspresyvią figūrą.“

„Locked Down“

Marmurekas pasakoja, kad interneto kaip demoniško apsėdimo erdvės motyvą rutulioja „Host“: „Visas filmas yra „Zoom“ sesijos įrašas. Grupė draugių ir vienas vyras pasamdo moterį – profesionalią mediumę – ir surengia tiesioginį spiritizmo seansą. Jie į tai žiūri nelabai rimtai, dar prieš prisijungiant mediumei šaiposi iš situacijos. Tačiau toks lengvabūdiškumas pavojingas – jis išprovokuoja demonišką, mirtinai pavojingą būtybę.“

Marmureko nuomone, „Host“ – ne tik puikus pandemijos sąlygomis sukurtas (režisierius nesusitiko su aktoriais, režisavo juos internetu, visi vaidino priešais kompiuterio arba telefono kamerą) siaubo kinas, bet ir metaforiškas į karantiną uždarytos britų vidurinės klasės portretas: „Britų siaubo filmas rodo, kaip tariamai saugi ir intymi namų erdvė virsta kalėjimu, o buvimas joje sukelia psichinę krizę ir baimę.“

Straipsnio autorius aptaria ir vadinamuosius pandeminius blokbasterius – filmus, kurie apie pandeminę patirtį kalba kino hitų, pagamintų tikintis sužavėti masinę publiką jei ne kino salėje, tai bent skaitmeninėse platformose, kalba. Tai Dougo Limano „Locked Down“ („HBO Go“), kurio veiksmas perkelia į Londoną. Mieste karantinas, filmo herojai – pora, kuri išsiskyrė po daug metų trukusių santykių, bet tebegyvena kartu. Jų gyvenimo keliai išsiskyrė, o priverstinis karantinas ir nieko nedarymas daro gyvenimą vis sunkiau pakeliamą. Pasak Marmureko, „Locked Down“ įgyvendina dvi žinomas kino schemas: viena vertus, romantinės komedijos apie meilės ryšį atnaujinančią sutuoktinių porą, kita vertus, vadinamojo *heist movie* – filmo apie pavykusį apiplėšimą. Abu herojus vėl suartina planas apiplėšti moters darbovietę – nepadoriai turtingą korporaciją, perkančią beprasmiškus prabangos produktus šlykščiai turtingiems individams.

Ne vienoje platformoje prieinamas Michaelo Bay'aus „Songbird“ perkelia į 2024 m. Los Andželą. Naujos viruso bangos pavertė JAV policine valstybe, valdoma visur esančios kariuomenės ir galingo Sanitarijos departamento. Sergantieji gyvena vietose, primenančiose koncentracijos stovyklas. Laisvai judėti mieste gali tik laimingieji,

„Host“

turintys atsparumą virusui, kuris žymimas žalia juostele ant riešo. Toks yra kurjeris Nikas. Veiksmas prasideda, kai jo merginai kyla grėsmė būti perkeltai į sergančiųjų stovyklą. Pasak Marmureko, abu šie filmai kelia tą patį klausimą: ar nuolat trunkančios mirtinos pandemijos vaizdai gali būti lengvos kino pramogos išeities taškas?

Straipsnio pabaigoje Marmurekas klausia, kokia bus svarbiausia pandemijos pamoka, ką prisiminsime, kai baigsis karantinas, skiepijimas. Ir atsako: „Gal viruso apnuoginta trapumo patirtis? Nes praėję metai parodė, jog užtenka akimi nematomos materijos dalelytės, apie kurią iš esmės net sunku pasakyti, ar tai gyvas organizmas, ar ne, kad ilgam laikui būtų paralyžiuota mūsų pažangi mokslo ir technikos civilizacija. Ši trapumo patirtis matyti daugumoje svarbiausių praėjusių metų filmų, kurie dažniausiai visiškai nesusiję su pandemija.“

Marmurekas mini Kitty Green filmą „Asistentė“(„The Assistant“, 2019), Elizos Hittman „Niekad, retai, kartais, visada“ („Never, Rarely, Sometimes, Always“, 2020), Emerald Fennell „Perspektyvi mergina“ („Promising Young Woman“, 2020), Dariuso Marderio „Metalo garsas“ („Sound of Metal“, 2020). „Pastarojo filmo herojus, sunkųjį roką grojantis būgnininkas Rubenas, ima prarasti klausą. Gydytojai negali pasakyti, kokia to priežastis, jie tik žino, kad permainos – negrįžtamos, o galiausiai laukia visiškas kurtumas. Rubenas bando spręsti problemas, padedamas techninių priemonių, implantų ir operacijos. Tačiau greit įsitikina, kad į ankstesnį gyvenimą, nepaisant brangios operacijos, nebesugrįš. Jis turi susitaikyti su gyvenimu kaip žmogus, nesugebantis normaliai girdėti.“

Marmurekas siūlo pasvarstyti, ar minėtus filmus persmelkusi melancholija netaps pokovidinės kultūros tonu, „net jei skiepai ims veikti santykinai greitai, o gyvenimas sugrįš į tariamą normalumą“. Jis primena, kad pačioje pandemijos pradžioje populiariausias buvo 2011 m. sukurtas Steveno Soderbergho „Užkratas“ („Contagion“): „Filmas daug klausimų numatė ir diagnozavo teisingai. (...) Epidemijos ištakas lemia Kinijos pramonės ekspansija, spartus žmonių ir prekių judėjimas XXI a. pradžioje ekonomikoje. Kartu Soderbergho kūrinys dabar atrodo kaip pernelyg optimistiškas praeities suvenyras. Epidemija jame primena ateivių iš kosmoso ataką, meteorito smūgį, staiga kilusį gaisrą – yra trumpa, staiga kilusi katastrofa, suvaldyta atitinkamų tarnybų veiklos bei vizionieriškų asmenybių, turinčių žinių ir valios veikti, pastangomis. Mūsų tikroji epidemija atrodė visiškai kitaip. Kol atsirado sugebantys su ja susidoroti holivudiniai didvyriai, epidemija virto nauja, nenormalia norma, besitęsiančia ypatinga pandemine situacija. Pakeliui ji apnuogino šiuolaikinių visuomenių lėtines ligas – nelygybę, nepakankamai finansuojamas socialines paslaugas, disfunkcines politines sistemas. Tos ligos nedings kartu su skiepijimo pabaiga, patyrus pandemiją mums bus sunku apsimesti, kad jų nematome, bet kartu horizonte nematyti jokio akivaizdaus vaisto, galinčio su jomis susidoroti. Todėl ir kyla postkovidinė melancholija – ilgesys pasaulio, buvusio iki 2020-ųjų kovo, apie kurį gerai žinome, kad gal iš pat pradžių jis buvo iliuzija, kad iš tikrųjų visai nėra ko ilgėtis.“

Marmurekas klausia, kaip išeiti iš šios melancholijos: „Gal bandant radikaliai permąstyti trapumo pamoką – individualią ir visuotinę, kuri ir buvo pandemijos patirtis? Įrašyti ją į mūsų politiką, ekonomiką, individualias ir kolektyvines gyvenimo strategijas, į pasakojimus, kurių padedami bandome suprasti pasaulį. Pandemijos laikų kinas atrodo ypač jautrus trapumui. Bet gal tai mes, jo žiūrovai, esame jam jautrūs? Žiūrime į herojus, kurie stiprūs gebėjimu priimti silpnybes. „Marvel“ ir DC superdidvyriai ant lentynų laukia geresnių laikų. Įdomiausias besikuriančio pandeminio kino klausimas skamba taip: ar kai situacija šiek tiek pagerės, nepanaudosime visos kino stiprybės tam, kad ištrintume trapumo patirtį ir pakeistume ją naujomis galios fantazijomis?“

Parengė Ž. P.

„7md“ rekomenduoja

Kol kino teatrai dar tik rengiasi atsidaryti, virtualiose kino salėse galima pasižiūrėti filmus, kuriuos pristigo laiko pamatyti anksčiau.

„Dar po vieną“ (Danija, 2020)
Thomo Vinterbergo filmas jau apvažiavo visus svarbiausius festivalius – Kanų, Toronto, San Sebastiano, Romos, pelnė daugybę Europos kino apdovanojimų, taip pat ir už geriausią filmą, o pirmadienio paryčiais paaiškės, ar sulaukė „Oskaro“. Gal todėl, kad, kaip tvirtina režisierius, filmas yra gyvenimo, o ne alkoholio pagarbinimas. Pagrindinis filmo veikėjas Martinas (Mads Mikkelsen) – istorijos mokytojas, vyras ir dviejų vaikų tėvas, bet pirmiausia – žmogus ties nervų krizės riba. Vienintelis vaistas nuo vidutinio amžiaus krizės, perdegimo ir kitų problemų jam yra alkoholis. Kartu su dar trimis draugais Martinas dalyvauja eksperimente, turinčiame įrodyti teoriją, esą žmogus gimė su alkoholio trūkumu organizme. Ir jį reikia nuolat papildyti. Šiame liūdesio, juoko ir prarasto gyvenimo džiaugsmo kokteilyje kalbama ne apie girtuoklystę, o apie artumą, kurio filmo vyrai nemoka nei duoti, nei paimti, todėl ir vengia.

„Išvalyti atmintį“ (Belgija, Prancūzija, 2020)
Benoît Delépine'o ir Gustave'o de Kerverno filmas – net ne juodoji, o infernalinė komedija apie poindustrinės civilizacijos kasdienybę. Trijų provincijos miestelyje gyvenančių filmo herojų Mari (Blanche Gardin), Bertrano (Bruno Podalydès) ir Kristinos (Corinne Masiero) kasdienybė visiškai paklūsta naujausioms technologijoms ir yra apraizgyta socialinių tinklų. Tai šiuolaikinių ritualų beprotybė – beprasmiški pirkiniai internete, mikrokreditai, visiška priklausomybė nuo prisijungimų ir slaptažodžių, „laikų“ bei reitingų ir kompromituojantys vaizdo įrašai, paverčiantys egzistenciją žiauriu absurdu. Kad išsikapstytų iš šių spąstų, filmo herojams nelieka nieko kito, kaip kreiptis į genialų superprogramišių. Šis suteiks paskutinį šansą patekti į *iCloud* ir pašalinti asmenines istorijas. Filme knibždėte knibžda ir kitų nelaimingų idiotų – civilizacijos kankinių ir net garsiausias pasaulinės literatūros mizantropas rašytojas Michelis Houellebecq'as, atliekantis ekologiškai kenksmingo, dyzelinu varomo automobilio pirkėjo vaidmenį.

„Kalėdos Islandijoje“ (Prancūzija, Islandija, Šveicarija, 2019)
Rúnaras Rúnarssonas rodo Islandiją, kuri rengiasi Kalėdoms. Šalyje karaliauja specifinė atmosfera. Žmonės susijaudinę, bet kartu ir susirūpinę. Kažkur kaime dega apleista sodyba. Vaikų choras gieda kalėdines giesmes. Muziejaus darbuotoja telefonu pykstasi su buvusiu vyru. Jauna mergina paskatina motiną išbandyti naują virtualios realybės techniką... 56 trumpos scenos – tai saldžiai kartus šiuolaikinių islandų portretas. Rúnarssonas – įdėmus tėvynainių tikrovės stebėtojas. Filme jis leidžia islandams lyg veidrodyje pamatyti save. Nors, tiesą sakant, tame veidrodyje šį tą gali pamatyti ir lietuviai.

„Laimės gėlelė“ (Austrija, Vokietija, Prancūzija, D. Britanija, 2019)
Laimės gėlelė – tai genetiškai modifikuotas augalas, suteikiantis laimės jausmą tiems, kurie jį prižiūri. Tiksliau, jis gamina oksitociną, galintį keisti žmonių elgesį. Austrų režisierės Jessicos Hausner filmo herojė Alisa (Emily Beecham) vieną tokį augalą pavagia iš laboratorijos ir padovanoja sūnui. Hausner pernelyg europietiška režisierė, kad pasitenkintų siaubo pasakojimu apie žmones laimingais zombiais paverčiančias gėles, todėl jos filmas – ir perspėjimas, kad negalima žaisti žaidimų ir vaizduoti Dievą, ir empatiška lėtine depresija sergančios žmonijos diagnozė, ir kartais net akligatvyje atsidūrusios žmonijos metafora. Tad jei tikite, kad prie kiekvieno kampo tyko žmonių kraujo ištroškę augalai ar mutavusios gėlės ir kitokie apčiuopiamas formas įgiję pavojingi mokslinių tyrimų rezultatai, filmas nenuvils.

„Šarlis Aznavūras“ (Prancūzija, 2019)
Charles'is Aznavouras (1924–2018) buvo vienas populiariausių XX a. antrosios pusės dainininkų ne tik Prancūzijoje. Jis sukūrė per tūkstantį dainų. 1948-aisiais Edith Piaf jam padovanojo pirmą kino kamerą. Iki 1982-ųjų jis nufilmavo daugybę valandų kino juostos, kuri ir tapo šio filmo pagrindu. Aznavouras kino juostoje fiksavo viską: gyvenimo akimirkas, keliones, draugus, savo meiles. Prieš mirtį jis nusprendė sukurti šį filmą, kurio originalus pavadinimas „Charles'io žvilgsnis“. Buvo pasitelktas režisierius Marcas di Domenico, padėjęs dainininko nufilmuotiems kadrams virsti jo intymiu kino dienoraščiu.

Geriau vėliau negu niekad

Krėsle prie televizoriaus

Paragvajaus režisieriaus Marcelo Martinessi debiutas **„Paveldėtojos“** (**„LRT Plius“, 29 d. 21.33**) – kuklus filmas. Jame nebus formos fejerverkų ar kitokių bandymų patikti žiūrovams, tačiau „Paveldėtojos“ užburia subtiliu, pustoniais tapomu pasakojimu. Filmo intonacija, sakyčiau, čechoviška ir net savaip niūri, mat didžioji filmo dalis vyksta didžiulio, išnykusių turtų muziejų primenančio namo erdvėse. Filmo herojės Čela (Ana Brun už šį vaidmenį apdovanota Berlyno „Sidabriniu lokiu“) ir Čikita (Margarita Irún) kelis dešimtmečius slepia savo ryšį nuo smalsių konservatyvios Paragvajaus visuomenės akių. Jos abi kilusios iš turtingų šeimų, tačiau patiria finansinių problemų, todėl pradeda išparduoti daiktus – kažkada turėto statuso atributus. Herojėms sunku susitaikyti, kad šis pasikeitė. Tai žadina ir tarpusavio konfliktus. Energingoji Čikita nenuleidžia rankų net sužinojusi, kad už skolas teks porą mėnesių praleisti kalėjime. Čela vis labiau užsisklendžia savyje. Bet iki tam tikros akmirkos, nes „Paveldėtojos“ pirmiausia yra apie šansą sulaužyti rutiną. Iš pradžių Čela atrodo nesavarankiška, priklausoma nuo kitų, bet Čikitai atsidūrus kalėjime pradeda atsigauti. Tiesiogine to žodžio prasme paima vairą į savo rankas ir norėdama užsidirbti vežioja drauges, o viena iš keleivių net įkvėps Čelą siekti to, ko trokšta. Geriau vėliau negu niekad.

„Paveldėtojos“

Nemėgstu, kai filmas vertinamas pagal terapinį ar kitokį taikomąjį poveikį, bet „Paveldėtojos“ gali priversti susimąstyti apie krizės vaidmenį gyvenime. Amerikiečių psichologas Erikas Eriksonas savo žmogaus raidos fazių teorijoje išskyrė etapą, susijusį su integralumo arba kartėlio būsenomis, būdingomis brandaus amžiaus žmonėms. Nepasitenkinimas gyvenimu kelia nusivylimą ir mirties baimę, tačiau nugalėta tokia krizė suteikia pasitikėjimo savimi, žadina pasitenkinimą pasikeitusiu gyvenimu ir egzistencijos prasmės nuojautą. Regis, tai atsitiks ir Čelai, nors „Paveldėtojų“ pabaiga ir netrykšta optimizmu.

Terapinio poveikio turi ir Johno Badhamo komedija **„Paukšteli, spruk“** (**LRT, 24 d. 22.40**). Ne vienam filmas sukels ir nostalgiškų prisiminimų apie 10-ojo dešimtmečio vaizdajuosčių nuomos punktus, kuriuose buvo tarp populiariausių. Rikas (Mel Gibson) yra įtrauktas į liudytojų apsaugos programą, bet netikėtai sutinka buvusią merginą (Goldie Hawn), kuri manė, kad jis miręs. Riką apima panika, juolab kad gangsteris, kurį jis įdavė, išėjo iš kalėjimo ir nori atkeršyti.

Arturo Reinharto puikiai nufilmuota Jano Jakubo Kolskio **„Venecija“** (**„LRT Plius“, šįvakar, 23 d. 21.30**) perkels į 1939-uosius. Vienuolikmetis Marekas svajoja apie tėvų pažadėtą kelionę į Veneciją, bet prasideda karas ir berniukas su mama atsiduria jos vaikystės dvare kažkur Lenkijos pakraštyje. Marekas pyksta ant viso pasaulio. Išsigelbėjimu jam taps mintis dvaro rūsiuose atkurti savo fantazijų Veneciją.

Žmonos fantazijos – ir Stanley Kubricko filmo **„Plačiai užmerktos akys“** (**TV1, 24 d. 22.55**) veiksmo variklis. Alisa (Nicole Kidman) ir Viljamas (Tom Cruise) atrodo ideali pora, Niujorko aukštuomenės dalis. Jis gydo turtuolius, ji vadovauja meno galerijai. Po vieno priėmimo poros gyvenimas pasikeis, nes Alisa prisipažins ne visada buvusi ištikima.

Kubrickas vadinamas genijumi, 1999 m. užbaigtos „Plačiai užmerktos akys“ – paskutinis jo filmas. Dėl sekso scenų jis sukėlė daug diskusijų, bet ir sulaukė „paskutinio XX amžiaus šedevro“ etiketės. Filmai keičiasi kartu su mumis, todėl įdomu, koks jis yra dabar.

Šiąnakt (**24 d. 00.50**) **LRT** parodys 2017 m. Kanų „Auksine palmės šakele“ apdovanotą Rubeno Östlundo **„Kvadratą“**, filmą, kuris, regis, vis dar aktualus. Jis prasideda interviu scena: amerikiečių žurnalistė En (Elisabeth Moss) kalbasi su prestižinės Stokholmo galerijos kuratoriumi Kristianu (Claes Bang). Jų pokalbis – sutrikimo, gėdos ir pasipuikavimo mišinys: vienas klausimas pernelyg paprastas adresatui, kitas – pernelyg rimtas trumpam interviu. Šiame prologe režisierius atskleidžia kortas: viena vertus, „Kvadratas“ yra „aukštojo meno“ pasaulio satyra, kita vertus, pasakojimas apie tai, kad, nepaisant geriausių norų, nesugebame susikalbėti. Instaliacija „Kvadratas“, kurią savo galerijoje pristato Kristianas, yra ir jį sukūrusio menininko manifestas, mat aikštės grindinio kvadratas – pagarbos ir tolerancijos vieta, kur niekas neturi teisės atsisakyti padėti kitam. Žinoma, daugelis supranta, kad tai dar viena utopija. Pamažu tai ima aiškėti ir Kristianui, kuris pasirengęs viskam, kad tik „parduotų“ parodos idėją viešųjų ryšių specialistams, rėmėjams ir masinei auditorijai.

Negirdėjau dainos, kurią Lietuva šiemet pristatė „Eurovizijai“. Neįdomu. Todėl jokia LRT sukelta geltonoji banga neįtikins bent jau pasižiūrėti klipą, nors, ko gero, dažnas viešųjų ryšių specialistas mano, kad visokios bangos – vykusi komunikacija. Jau kurį laiką tik įsijungęs televizorių išgirstu, kokia bloga yra Prezidentūros ar Vyriausybės komunikacija. Tai tvirtina ne tik politologai ar žurnalistai, bet ir patys viešųjų ryšių specialistai, kurių pas mus – tikras legionas (pamenate, kaip sakoma Evangelijoje pagal Morkų: „Jėzus mat buvo paliepęs: „Išeik, netyroji dvasia, iš žmogaus!“ Jėzus dar paklausė: „O kuo tu vardu?“ Ji atsakė: „Mano vardas – Legionas, nes mūsų daug.“) Viešųjų ryšių specialistai Lietuvoje tapo atskira kasta. Paprastai jie ne išeina iš darbo, o „traukiasi“. Taip ir įsivaizduoju kokio nors ministro atstovą ar atstovę, atbulą lyg vėžį besitraukiantį iš kabineto. Kai žmonės tokie susireikšminę, rezultato nelauk.

Kita vertus, taip tik atrodo, kad komunikuoti galima viską, bet juk kiekviena žinutė privalo turėti nors kokį turinį. Kai už politiko ar politikės stovi tik nematomas berniukas ar geri ketinimai, vargu ar padės net „Kvadrate“ parodyta komunikacija.

Jūsų –
Jonas Ūbis

Redaktorė – Monika Krikštopaitytė (**dailė**)
Atsakingoji sekretorė – Rūta Jakimavičienė

Kinas – Živilė Pipinytė | **Teatras, šokis** – Ieva Tumanovičiūtė
Muzika – Laimutė Ligeikaitė | **Stilius** – Rita Markulienė, Violeta Kundrotienė
Dizainas – Jokūbas Jacovskis | **Maketas** – Vanda Čemerkaitė
Finansininkė – Brigita Misiuvienė | **Direktorius** – Linas Vildžiūnas

7md

© „7 meno dienos“. Kultūros savaitraštis. Išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1992 m. sausio 10 d. Leidėjas VšĮ „7 meno dienos“,
S. Konarskio g. 49, 03123 Vilnius. Tel. 2613039. El. paštas redakcija@7md.lt.
ISSN 1392-6462. 4 sp. l. Tiražas 800 egz.
Spausdino UAB „Valdo leidykla“, Gedimino g. 34, Ukmergė
Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas
Lietuvos kultūros taryba
LR kultūros ministerija
Lietuvos kino centras